Two Quarterly Journal of Contemporary Socio logical Research CSR
ISSN (P.): 2476-55643, (E.): 2476-6305
Vol. 15, No. 28, 2026
Bu-Ali Sin University

A Study of the Pattern of Social Changes in the Lives of the Qashqai Nomads in Isfahan over the Past Four Decades

Mohammad Nabi Ghasempour[I], Ali Moradi[II], Majid Radfar[III]

https://doi.org/10.22084/csr.2026.30012.2313
Received: 2024/10/18; Revised: 2025/04/05; Accepted: 2025/04/08
Type of Article: **Research**
Pp: 91-128

Abstract

A nomadic lifestyle based on seasonal migration represents one of the earliest forms of human social organization that has persisted into the contemporary era. In Iran, nomadic and agro-pastoral communities have historically played a significant role in the country's socio-economic structure, with the Qashqai tribe constituting one of the most prominent nomadic groups. Traditionally, their livelihood was based on mobile livestock husbandry and seasonal migration between summer and winter grazing territories. Against this backdrop, the present study investigates the pattern of social changes experienced by the Qashqai nomads in Isfahan Province over the past four decades. The study employed a mixed-methods approach. The research population consisted of Qashqai individuals aged over 60 years, selected through purposive sampling. In-depth interviews were conducted with 33 tribal elders until theoretical saturation was achieved and subsequently extended to 40 participants to enhance the robustness of the findings. Data were analyzed using the coding procedures of Grounded Theory. The findings revealed that social transformations within the Qashqai community can be classified into five major dimensions: changes in livelihood patterns, transformations in the social stratification system, developments in healthcare services, modifications in migration patterns and mobility, and changes in kinship relations. The results indicate that these transformations emerged through the interaction of internal and external forces, with modernization and globalization serving as the primary drivers of change. Technological advancements, new economic arrangements, and changing lifestyles have reshaped social relations and everyday practices, while globalization has influenced local values, norms, and belief systems through cultural integration. Overall, the study demonstrates that the Qashqai community has adapted to profound social transformations while continuing to negotiate the balance between tradition and modernity, contributing to a deeper understanding of social change, cultural adaptation, and the sustainability of contemporary nomadic societies.

Keywords: Nomadic Life, Qashqai Tribe, Social Change, Isfahan, Modernization, Globalization.

I. Department of Social Pathology, Faculty of Literature, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.
II. Department of Sociology, Ker. C., Islamic Azad University, Kermanshah, Iran (Corresponding Author). ***Email:*** a_moradi2020@iau.ac.ir
III. Department of Sociology, Faculty of Psychology and Social Sciences, Roudehen Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Citations: Ghasempour, M. N., Moradi, A. & Radfar, M., (2026). A Study of the Pattern of Social Changes in the Lives of the Qashqai Nomads in Isfahan over the Past Four Decades. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research,* 15(28), 91–128. https://doi.org/10.22084/csr.2026.30012.2313
Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_6879.html?lang=en

Publisher & Owner: Bu-Ali Sina University.
Copyright © 2026 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

1. Introduction

The Qashqai tribe is one of the most historically influential nomadic confederacies in Iran, traditionally sustaining a migratory pastoral way of life across the southern regions of the Zagros Mountain range. However, state-led modernization policies during the Pahlavi era, particularly under Mohammad Reza Shah Pahlavi, initiated gradual processes of sedentarization that significantly altered the traditional nomadic lifestyle of many Qashqai communities. Despite these transformations, the Qashqai continue to inhabit extensive territories in southern Iran, practicing seasonal migration between winter pastures in the lower-altitude regions of southern and southwestern Iran and summer pastures located in the higher elevations of Fars Province, Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, and parts of Isfahan Province. A defining characteristic of the Qashqai tribe is their enduring collective memory and emotional attachment to ancestral lands, deeply embedded in their music, poetry, oral traditions, and historical narratives. These cultural expressions reflect themes of nostalgia, displacement, and historical hardship, while Qashqai music in particular conveys profound emotional and melancholic dimensions that preserve the memory of centuries of migration and social upheaval. Similarly, the natural landscapes of their migratory routes remain central to their cultural imagination and identity, reinforcing a persistent sense of belonging despite ongoing social change. These cultural attachments are further manifested in customs, traditions, proverbs, and collective emotional life. Against this background, the present study examines the social transformations experienced by the Qashqai tribe, aiming not only to analyze their social structure but also to explore the lived experiences and subjective interpretations of change from the perspective of tribal members. Furthermore, the study seeks to develop a sociological model of social change among the Qashqai in Isfahan Province over the past four decades, based on the perspectives of elders, local elites, and community members, addressing the central question of how these social changes can be sociologically interpreted and understood.

2. Materials and Methods

This study was grounded in an interpretive sociological approach that provided the conceptual framework for examining social change within the Qashqai tribal community. Within the interpretive paradigm, human beings are understood as active, creative, and meaning-making agents who continuously construct and reconstruct social reality through everyday interactions; thus, social life is conceived as an ongoing process through which meanings, identities, and social structures are produced and reproduced. Given the anthropological orientation of the research, an ethnographic design was adopted to investigate the lived experiences, cultural practices, and social transformations of the Qashqai tribe, with particular emphasis on cultural change as a key lens for understanding evolving patterns of social organization. The study is categorized as fundamental and developmental research. The Qashqai population in Iran is estimated at approximately 1.7 million, while the target population consisted of nomads aged 60 years and older residing in Isfahan Province. Purposive and theoretical sampling techniques were employed to select participants with extensive lived experience of tribal life and long-term exposure to processes of social change. Participants were included because they could provide retrospective accounts spanning at least four decades, ensuring historical depth and reliability of the data. Data collection was conducted primarily through in-depth semi-structured interviews; theoretical saturation was initially reached after 33

interviews, but the sample was extended to 40 participants to enhance analytical robustness. Participants included tribal elders, knowledgeable community members, and key local informants. Methodological rigor was ensured through triangulation, including non-participant observation, participant observation, and document analysis. Finally, data were analyzed using Grounded Theory procedures—open, axial, and selective coding—which enabled the identification of core categories and the development of an explanatory framework for understanding social change processes within the Qashqai community.

3. Discussion and Analysis

Based on the major analytical categories, the concept of "structuring and de-structuring processes" emerges as the most comprehensive and abstract core category, providing a final theoretical explanation of social change among the Qashqai nomads and offering an integrative framework for understanding how modernization has reshaped their social world. Rather than passively experiencing modernization, the Qashqai actively interpret, evaluate, and negotiate its meanings through lived experience and collective memory, thereby constructing a situated understanding of social transformation. Social change is perceived as inherently ambivalent, simultaneously generating opportunities to overcome ecological, social, cultural, and economic constraints while also improving access to resources, raising living standards, and expanding developmental capacities. These transformations are shaped by the interaction of causal conditions, including economic development, healthcare improvement, welfare expansion, and increased mobility; contextual ecological constraints inherent in nomadic life; and intervening factors such as traditional authority structures, cultural conservatism, and limited access to information. The interaction of these factors has produced a complex, multidimensional process of change within Qashqai society. In response, the Qashqai adopt adaptive strategies along a continuum between acceptance and resistance, reflecting both positive and critical evaluations of modernization. While acknowledging the benefits of socio-economic and technological developments, they express concern over the erosion of traditional lifeways, kinship structures, and cultural values. Consequently, their engagement with modernity is cautious, selective, and conditional, accepting change only when compatible with enduring cultural and religious frameworks. From an anthropological perspective, nomadic communities have historically occupied marginal positions within modernization processes and often face unequal access to its benefits. Therefore, a nuanced and context-sensitive approach is required to understand their ongoing social transformation and cultural continuity.

4. Conclusion

The findings of this study demonstrate that the social transformation of the Qashqai nomadic community over the past four decades has been multidimensional, involving profound changes in livelihood systems, social stratification, migration patterns, and kinship relations as part of broader processes of modernization and socio-economic restructuring in contemporary Iran. In terms of livelihood patterns, five key themes emerged, including the decline of traditional subsistence resources, expansion of non-pastoral economic activities, increasing centrality of the state, acceptance of socio-economic change, and growing emphasis on capital accumulation, indicating a gradual shift from a closed pastoral economy toward a diversified and market-oriented system, facilitated by technological advancement and improved

infrastructure. Regarding social stratification, six main categories were identified, such as the dominance of traditional elites, public dissatisfaction with hierarchical structures, rising social awareness, state intervention, expansion of modern education, and the growth of individualism, all of which have contributed to the weakening of traditional authority and the emergence of a more differentiated social order. In relation to migration practices, five categories were observed, including the persistence of nomadic traditions, ecological constraints, shortened migration routes, mechanization of migration, and emerging tourism activities, where motorized mobility has accelerated seasonal movements while disrupting traditional migratory cycles and ecological rhythms. Transformations in marriage and kinship relations were categorized into six themes, such as declining kinship interactions, media influence, labor migration, modern education, changing lifestyles, and increased social competition, indicating a reconfiguration of familial relations while maintaining their social significance. A key finding was the identification of "preservation of valuable historical traditions" as the core category, highlighting that despite extensive transformations, cultural heritage remains central to Qashqai identity, reflecting a dynamic process in which tradition and modernity coexist. Overall, the study shows that contemporary Qashqai society is navigating a complex balance between modernization-driven change and cultural continuity, where efforts to preserve tradition function as a central mechanism for negotiating ongoing social transformation.

Acknowledgments

The authors sincerely thank all contributors to this study, especially the participants for their cooperation and valuable shared experiences. Appreciation is also extended to the Provincial Nomadic Affairs Organization and the supervisory and advisory professors for their guidance, support, and constructive input throughout the research process.

Author Contributions

In this study, the first author contributed 45% to the research design, data collection, analysis, and manuscript preparation. The second author contributed 35% to the conceptual development, supervision, and critical revision of the manuscript. The third author contributed 20% to data interpretation and final review of the manuscript.

Conflict of Interest

The authors declare that there are no conflicts of interest regarding the publication of this manuscript. The research was conducted independently, and no financial, institutional, or personal relationships have influenced the design, execution, analysis, or reporting of the study.

دوفصلنامهٔ پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر
شاپای چاپی: ۶۳۰۵-۲۴۷۶؛ شاپای الکترونیکی: ۵۶۴۳-۲۴۷۶
نشانی پایگاه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/
سال ۱۵، شمارهٔ ۲۸، ۱۴۰۵

مطالعهٔ الگوی تغییرات اجتماعی زندگی عشایر قشقایی در چهار دههٔ اخیر در اصفهان

محمدنبی قاسم‌پور[I]، علی مرادی[II]، مجید رادفر[III]

شناسهٔ دیجیتال (DOI): https://doi.org/10.22084/csr.2026.30012.2313
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۷، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۱/۱۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۱۹
نوع مقاله: پژوهشی
صص: ۱۲۸-۹۱

چکیده

شیوهٔ زیست مبتنی‌بر کوچ از متقدم‌ترین اشکال حیات اجتماعی بشر است که تاکنون استمرار داشته است. بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد از گذشته‌های دور تاکنون، اشکال متنوعی از الگوی زیست و معیشت مبتنی‌بر دامداری روستایی و عشایری در ایران برقرار بوده است. نظام دامداری عشایر کوچنده، مبتنی‌بر دامداری متحرک بوده و براساس نظام کوچ و جابه‌جایی فصلی بین قلمروهای ییلاقی و قشلاقی انجام می‌شده است. هدف اصلی این پژوهش، مطالعهٔ الگوی تغییرات اجتماعی زندگی عشایر قشقایی در چهار دههٔ اخیر در اصفهان می‌باشد. این مطالعه با استفاده از رویکرد ترکیبی انجام گرفت. جامعهٔ آماری افراد بالای ۶۰ سال بودند و برای تعیین حجم نمونه با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند با ۳۳ نفر از بزرگان عشایر تا مرحلهٔ اشباع نظری مصاحبه و جهت اطمینان از صحت اطلاعات تا ۴۰ نفر ادامه پیدا کرد. برای تفسیر اطلاعات از کدگذاری نظریهٔ زمینه‌ای استفاده گردید. نتایج بخش کیفی نشان می‌دهد که تغییرات اجتماعی زندگی عشایر در پنج مقولهٔ اصلی: تغییر در شیوهٔ معیشت، تغییر در نظام قشربندی، تغییر در نظام بهداشتی، تغییر در نحوهٔ کوچ و تغییر در نظام خویشاوندی آن‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. به‌طورکلی می‌توان گفت پویایی اجتماعی ایل قشقایی، نشان‌دهندهٔ تعامل پیچیده‌ای است که میان عوامل داخلی و خارجی درحال شکل‌گیری است. مدرنیته و جهانی‌شدن به‌عنوان دو عامل کلیدی، به‌طور قابل‌توجهی بر ساختار اجتماعی این ایل تأثیر گذاشته‌اند. مدرنیته، با معرفی فناوری‌های جدید، شیوه‌های زندگی و الگوهای اقتصادی نوین، باعث تغییر در روابط اجتماعی شده است. جهانی‌شدن نیز به‌عنوان یک پدیدهٔ چندوجهی، به ادغام فرهنگ‌های مختلف و تأثیرگذاری بر ارزش‌ها و باورهای محلی منجر شده است. این بررسی می‌تواند به درک بهتر از چگونگی سازگاری این جوامع با تغییرات جهانی و محلی کمک کند و به پژوهشگران این حوزه، بینش ارزشمندی دربارهٔ چالش‌ها و فرصت‌های موجود ارائه دهد.

کلیدواژگان: زندگی عشایری، ایل قشقایی، تغییرات اجتماعی، اصفهان.

I. گروه جامعه‌شناسی، واحد دهاقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
II. گروه جامعه‌شناسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران (نویسندهٔ مسئول). ***Email:*** a_moradi2020@iau.ac.ir
III. گروه جامعه‌شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

ارجاع به مقاله: قاسم‌پور، محمدنبی؛ مرادی، علی؛ و رادفر، مجید، (۱۴۰۵). مطالعهٔ الگوی تغییرات اجتماعی زندگی عشایر قشقایی در چهار دههٔ اخیر در اصفهان. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۵(۲۸)، ۹۱-۱۲۸. https://doi.org/10.22084/csr.2026.30012.2313
صفحهٔ اصلی مقاله در سامانهٔ نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_6879.html?lang=fa

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۵ ©. ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی‌سینا است.
این مقاله تحت گواهی زیر منتشرشده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

۱. مقدمه

مسئله گذر از جامعهٔ سنتی به جامعه مدرن از پایان جنگ جهانی اول تا به امروز یکی از مباحث اصلی جامعه‌شناسی بوده است. نظر بعضی از اندیشمندان علوم‌اجتماعی دربارهٔ رابطهٔ بین سنت و مدرنیته این است که در فرآیند استقرار مدرنیته و گذر از جامعهٔ سنتی به جامعهٔ مدرن، بسیاری از عناصر مهم ساختار سنتی جامعه دگرگون می‌شوند (ارمکی و ملکی، ۹۷:۱۳۸۶) و عناصر و ساختارهای جدید جایگزین آن‌ها می‌شود. یکی از ابعاد مهم این تغییر و تحولات، تغییر ارزش‌ها و کارکردهای سنتی، در حوزهٔ ایلات و عشایر است؛ بنابراین از آنجایی‌که ساختار اجتماعی و سیاسی هر جامعه‌ای تحت‌تأثیر دگرگونی‌های اجتماعی و سیاسی حاکم‌بر آن سرزمین است، تغییرات زندگی ایلات و عشایر نیز از تأثیر و تأثر تحولات اجتماعی ناگزیر هستند. تغییرات در زمینهٔ هویت اجتماعی، ساختار اجتماعی و ارزشی سنتی، ارتباطات اجتماعی، آموزش، شیوهٔ معیشت، نظام قشربندی، نظام بهداشتی، نحوهٔ کوچ، نظام خویشاوندی، نوسانات جوی و ... ازجملهٔ این تغییرات هستند.

در چند دههٔ اخیر، جامعهٔ عشایری ایران نیز دستخوش تغییر و دگرگونی بوده و تحولات وسیعی یافته است. نمودهای بارز این تحولات در جامعهٔ عشایری فروپاشی سیستم متمرکز قدرت ایلی و ساختارهای آن، تحول در سازماندهی کوچ و کوتاه‌شدن مدت آن به‌علت کاربرد وسایل نقلیهٔ موتوری و استفاده از جاده‌های اتومبیل‌رو به‌عنوان ایل‌راه و افزایش جدایی خانوارها از رمه، شتاب روزافزون در اسکان و یکجانشینی و تغییر الگوی زیست، مهاجرت‌های پرشتاب عشایر به مراکز و کانون‌های شهری، تشکیل خانواده‌های هسته‌ای و مستقل و کاهش نفوذ گروه‌های خویشاوند بر این خانواده‌ها و دگرگونی عمیق در فرهنگ، بینش و طرز تلقی افراد عشایری از دنیای پیرامون می‌باشد (جهانگیری و مرادی، ۱۳۸۸: ۹۰). علاوه‌بر این، تغییرات اجتماعی به‌عنوان روندی تاریخی و دگرگونی مفهومی که تحولاتی را در برداشت‌ها، باورها، اندیشه‌ها و سلیقه‌های ملت‌ها به‌همراه دارد و دامنهٔ آن، زندگی اجتماعی و فرهنگی ایلات و عشایر را نیز دربر گرفته است، هویت قومی را دچار تغییر می‌کند؛ چراکه خواهان حرکت و دگرگونی در فرهنگ‌ها و ادغام فرهنگ‌های بومی و محلی در فرهنگ جهانی مسلط است، به‌گونه‌ای که هویت‌های فراملی و فروملی بر هویت قومی و ملی غالب و چیره شوند و این تغییرات در فرهنگ موجبات درهم‌ریختگی اجتماعی در برخی آداب‌ورسوم را فراهم آورد.

قشقایی‌ها به‌عنوان یکی از ایلات دخیل در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، از ابتدا کوچ‌نشین بوده‌اند، اما از زمان خاندان پهلوی، به‌ویژه پهلوی دوم، زندگی یکجانشینی آن‌ها آغاز شد. قشقایی‌ها در دو منطقهٔ وسیع در رشته‌کوه زاگرس در جنوب ایران سکونت دارند. آن‌ها در قشلاق به‌سمت ارتفاعات پایین در جنوب و جنوب‌غربی و در ییلاق به‌سمت ارتفاعات بالاتر شمال فارس، کهگیلویه‌وبویراحمد و برخی از نقاط اصفهان کوچ می‌کنند. برخلاف برخی دیگر از عشایر ایران، قشقایی‌ها از مرزهای بین‌المللی عبور نمی‌کنند یا به آن‌ها دسترسی ندارند. هر یک از مناطق زمستانی یا تابستانی آن‌ها مراتع مناسبی برای دام‌های خود دارد. عشایر سالی دو بار کوچ می‌کنند و از منطقه‌ای به منطقهٔ دیگر در جست‌وجوی مراتع، شرایط آب و هوایی بهتر و استفاده از جاده‌های سرسبز مسیر کوچ، از تمام فصول بهره کامل می‌برند و از شرایط سخت محیطی دوری می‌کنند. مراتع زمستانی آن‌ها در تابستان گرم، شرجی، شوره‌زار و عاری از پوشش گیاهی است. مراتع تابستانی آن‌ها در زمستان مملو از برف، باران و بادهای شدید است (فاضلی و یزدان‌پناه، ۱۳۹۹: ۷). آن‌چه در ایل قشقایی درمیان دیگر طوایف و ایلات به‌عنوان یکی از عناصر پویایی درونی وجود دارد، نگاه نوستالژیک و غم‌انگیز به قلمرو ایل در قالب موسیقی، شعر و روایت‌های غم‌انگیز تاریخی است. موسیقی قشقایی جنبهٔ حزن‌انگیز و غم‌آلودی دارد که غربت و آوارگی قرن‌ها و فراز و نشیب‌های گذشته را در اذهان هر طایفه‌ای زنده می‌کند. طبیعت دل‌فریب قشقایی، ییلاقی و مسیرهای کوچ ایل چنان جذابیتی برای عشایر ایجاد می‌کند که در هیچ شرایطی فراموش نمی‌کنند. بسته به ماهیت و تغییرات آن‌را می‌توان در آداب‌ورسوم قشقایی، ضرب‌المثل‌ها و احساسات آن‌ها دید (شفیعی، ۱۳۸۰: ۷۹). اصفهان نیز از این تغییرات مصون نمانده است. این استان با جاذبه‌های گردشگری فراوان و بسیار زیبا و گنجینه‌های تاریخی-فرهنگی بسیار غنی پهناورترین استان کشور به‌شمار می‌رود. شهری است که هم ازلحاظ تاریخی-اجتماعی و هم به‌عنوان قطب اکوتوریسم و جاذبه‌های طبیعی از اهمیت شایانی در کشور برخوردار است. مطالعهٔ حاضر از این‌نظر حائز اهمیت است که

با تلقی انسان‌محور از تغییر و توسعه درصدد است با ورود به نظام معنایی و میان ذهنیت‌های مردم عشایر قشقایی به بررسی پیامدهای تغییر و تحولات اجتماعی پرداخته و آن‌چه را که مردم واقعاً تجربه کرده و درک می‌کنند، موردمطالعه قرار دهد؛ لذا ضرورت این مطالعه از چند جهت می‌باشد: اولاً در این پژوهش علاوه‌بر شناخت ساختار اجتماعی ایل قشقایی، تلاش می‌شود نوع تغییرات اجتماعی این عشایر از دیدگاه خود آن‌ها مورد بررسی قرار گیرد. ثانیاً درک و تجربه‌زیستهٔ عشایر قشقایی را از تغییرات اجتماعی ایجاد شده در زندگی و سازمان ایلی آن‌ها را به تصویر می‌کشد و ثالثاً به طراحی الگوی جامعه‌شناختی تغییرات اجتماعی زندگی ایل قشقایی در چهار دههٔ اخیر در اصفهان از منظر نخبگان و مردم این منطقه می‌پردازد.

پرسش پژوهش: پرسش اساسی پژوهش حاضر این است که، تغییرات اجتماعی زندگی ایل قشقایی در چهار دههٔ اخیر در اصفهان به لحاظ جامعه‌شناختی به چه صورت بوده است؟ در راستای پاسخ به این پرسش، سعی می‌شود تغییرات اجتماعی زندگی ایل قشقایی در چهار دههٔ اخیر در اصفهان مطالعه شود تا ماهیت و نوع این تغییرات را روشن نماید.

۲. پیشینهٔ پژوهش

«رستم مراددوقزلو» و همکاران (۱۴۰۵) در پژوهشی نشان‌دادند که عشایر قشقایی از درک نسبتاً مطلوبی نسبت به تغییرات اقلیمی برخوردارند و کاهش بارش برف و خشک‌شدن منابع آبی را مهم‌ترین نشانه‌های این تغییرات می‌دانند. همچنین درمیان ابعاد ظرفیت سازگاری، بُعد دانشی بالاترین سطح و ابعاد اقتصادی و سیاست‌های حمایتی دولت پایین‌ترین سطح را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج آزمون‌های آماری نیز وجود تفاوت معنادار میان ابعاد مختلف ظرفیت سازگاری را تأیید کرد، هرچند رابطهٔ معناداری میان میزان درک تغییر اقلیم و ظرفیت سازگاری مشاهده نشد. پژوهشگران درنهایت بر ضرورت تقویت تعاونی‌های عشایری، توسعهٔ آموزش‌های تلفیقی بومی و علمی، گسترش دسترسی به فناوری و حمایت بیشتر از خانوارهای آسیب‌پذیر تأکید کرده‌اند.

«صیادی» و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «ارائهٔ مدل مفهومی تاب‌آوری نظام‌های اجتماعی-اکولوژیک ایل قشقایی در شهرستان آباده» نشان‌دادند که مشارکت و همبستگی اجتماعی، حمایت‌های نهادی، مدیریت منابع طبیعی و تأمین منابع موردنیاز از مهم‌ترین عوامل علّی تقویت تاب‌آوری درمیان عشایر قشقایی هستند. همچنین عواملی نظیر توسعهٔ زیرساخت‌ها، سازگاری با شرایط جدید، ارتقای آگاهی، قوانین حمایتی و مدیریت سلامت و محیط‌زیست به‌عنوان شرایط زمینه‌ای مؤثر شناسایی شدند. از سوی دیگر، تغییرات اجتماعی و اقتصادی، آسیب‌پذیری‌های محیطی، سیاست‌گذاری‌های مدیریتی، مهاجرت و جابه‌جایی جمعیت به‌عنوان عوامل مداخله‌گر بر ساختار زندگی عشایری تأثیرگذار بوده‌اند.

«نیازی» و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی دریافتند که مجموعه‌ای از عوامل نظیر دشواری‌های تداوم زندگی عشایری، محدودیت‌های زیست‌محیطی، گسترش فرآیندهای مدرنیزاسیون، توسعهٔ دیوان‌سالاری، جاذبه‌های شهرنشینی و سیاست‌های دولتی در شکل‌گیری روند گذار از زندگی عشایری به شهری نقش داشته‌اند. همچنین افراد موردمطالعه برای حفظ بخشی از هویت ایلی خود راهبردهایی همچون تقویت روابط خویشاوندی، حفظ سنت‌های ایلی و تلاش برای بازتولید ارزش‌های فرهنگی گذشته را دنبال کرده‌اند. در مقابل، پیامدهای این فرآیند شامل گسترش فردگرایی، تغییر در ساختار خانواده، تضعیف برخی الگوهای سنتی و بروز چالش‌های معنایی در سازگاری با زندگی شهری بوده است.

«حاجی‌ناصری» و «یزدان‌پناه» (۱۴۰۰) در پژوهشی استدلال کردند که شکل‌گیری آموزش و پرورش عشایری در ایران تحت‌تأثیر ذهنیت روشنفکران و سیاستمداران ایرانی نسبت به مسئله ایلی و ساختار قدرت دولت قرار داشته است و به تغییرات اجتماعی و فرهنگی منجر شده که شامل تمرکز قدرت به‌نفع دولت مرکزی، زوال قدرت و سلسله‌مراتب ایلی، ادغام عشایر و همبستگی هویتی بوده است. «نظری» و «یزدان‌پناه» (۱۳۹۸) در پژوهشی نشان‌دادند که ساختار سیاسی-اجتماعی ایل قشقایی به‌گونه‌ای سلسله‌مراتبی در پاسخ به نیازهای ایل بوده است و ساختار قدرت در آن نَه لزوماً براساس قدرت معطوف به خشونت حاکمان و زور محض رؤسای ایل، بلکه براساس نمادها، مناسک و آداب‌ورسوم سامان‌یافته

است. «کرمی» و «دریکوندی» (۱۳۹۵) در مقاله‌ای نشان‌دادند که اسکان عشایر بر نرخ باسوادی، میزان زمین زراعی، تعداد واحد دامی، نوع شغل، سطح برخورداری از امکانات فرهنگی-اجتماعی، سطح برخورداری از امکانات بهداشتی-درمانی، سطح برخورداری از امکانات رفاهی و خدمات بیمه‌ای خانوارهای عشایر اسکان‌یافته تأثیر مثبت و بر وضعیت اشتغال و میزان درآمد آن‌ها تأثیر منفی داشته است. «رحیمی‌جابری» (۱۳۹۴) در پژوهشی بیان کرد که خانواده، کوچک‌ترین واحد اجتماع و هستهٔ اصلی ایل است که نظام طبقاتی حاکم‌بر آن در امر ازدواج، نقش مهمی ایفا می‌کند. مرد دارای اقتدار و تصمیم‌گیرندهٔ نهایی است و زن نیز در عین تابعیت، نقش تعیین‌کننده‌ای در مدیریت امور خانواده دارد. خانواده به ظاهر مستقل، اما نفوذ گروه‌های خویشاوند در ابعاد و جنبه‌های مختلف آن کاملاً مشهود است. نویسنده در پایان، نتیجه می‌گیرد که خانواده در نزد ایل قشقایی ازلحاظ ساختاری، گسترده، تک‌همسر، پدرسالار و درون‌همسر (ازدواج درون‌گروهی) است. «طهماسبی» و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی نشان‌دادند که مجموعهٔ نیروهای ترکیبی تغییر شامل «سست‌شدن ارزش‌های زندگی کوچ‌نشینی»، «رواج فرهنگ مصرف‌گرایی» و «گرایش به سبک زندگی شهری» در شکل‌گیری و انتخاب الگوها و راهبردهای اتّخاذشده توسّط عشایر ایفای‌نقش کرده و درنهایت چالش‌ها و فرصت‌هایی را پدید آورده‌اند. «منصوری» (۱۳۹۱) در پژوهشی نشان‌داد که اسکان عشایر، باعث افزایش شاغلان بخش کشاورزی، کاهش شدید تعداد دام و درآمد حاصل از دامداری، بهبود وضعیت پوشش گیاهی، بهبود دسترسی به خدمات رفاهی، بهبود وضعیت سواد، افزایش اهمیت مشارکت زنان در مشاغل خانگی و صنایع دستی و کاهش آن در بخش دامداری، افزایش تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع و کاهش میزان موالید و مرگ‌ومیر در کانون اسکان گردیده است. به‌طورکلی، اجرای طرح اسکان موجب بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارهای اسکان‌یافته گردیده است.

«الیاس»[1] (۲۰۲۶) در پژوهشی با عنوان «سبک زندگی کوچ‌نشینی: سفری در میان سنت و آزادی» نشان‌داد که کوچ‌نشینی همچنان به‌عنوان یک شیوهٔ سنتی زندگی درمیان عشایر تداوم دارد و این جوامع در شرایط دشوار طبیعی و با دسترسی محدود به فناوری‌های نوین به حیات خود ادامه می‌دهند. نتایج همچنین حاکی از آن بود که عشایر از ویژگی‌هایی نظیر سخت‌کوشی، خوداتکایی، استقلال فردی و ترجیح کسب درآمد ازطریق کار برخوردار هستند. علاوه‌بر این، انسجام اجتماعی و همبستگی درون‌گروهی از مهم‌ترین ویژگی‌های این جوامع به‌شمار می‌رود؛ به‌گونه‌ای که روابط اجتماعی آنان برپایهٔ هنجارهای سنتی، احترام به بزرگان، تصمیم‌گیری جمعی و پیوند نزدیک با طبیعت استوار است. در عین‌حال، عواملی مانند شهرنشینی، تغییرات اقلیمی و کاهش دسترسی به سرزمین‌های سنتی به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی جوامع عشایری شناسایی شدند.

«یمبوو»[2] (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «عشایر مغولی: اثرات جهانی‌شدن و تغییرات اجتماعی» نشان‌داد که عشایر جوان به‌جای کاروان‌هایی که حمل‌ونقل سنتی است، از ماشین‌ها برای حمل‌ونقل (مسکن سنتی) خود استفاده می‌کنند همچنین استفاده از موتورسیکلت برای گله‌داری به‌جای اسب‌سواری و استفاده از یخچال برای نگهداری گوشت به‌جای خشک‌کردن گوشت، این تغییرات به سبک زندگی غربی نزدیک می‌شود و شیوهٔ زندگی سنتی عشایری پایدار را تضعیف می‌کند. «گوها» و «اسماعیل»[3] (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «تغییرات اجتماعی-فرهنگی قبایل و تأثیرات آن‌ها بر محیط‌زیست با اشارهٔ ویژه به سنتال در بنگال غربی» نشان‌دادند که تغییر اجتماعی یکی از موضوعات مهمی است که می‌تواند میزان رشد و تغییر در الگوی سبک زندگی را تعیین کند. از دیدگاه آن‌ها جوامع قبیله‌ای در مقیاس کوچک هستند و در محدودهٔ مکانی و زمانی روابط اجتماعی، حقوقی و سیاسی خود محدود هستند و دارای اخلاق، دین و جهان‌بینی با ابعاد متناظر هستند. «هافمن»[4] (۲۰۱۳) در بررسی تغییرات نظام‌های چوپانی در مراتع منطقهٔ تبت، مراتع را به‌عنوان محیطی پیچیده با انواع متنوع ابزار رفاهی و امکانات و هم‌چنین یک فرهنگ غنی با محیط‌های اجتماعی-فرهنگی مختلف ارزیابی می‌نماید و بیان می‌کند که برخلاف اهمیت بالای مراتع معیشت جوامع مختلف نژادی این مردم خودشان را بیشتر و بیشتر در حاشیهٔ جوامع مدرن و فرآیند توسعه می‌یابند و اقتصاد آن‌ها، روش زندگی و محیطی که به آن وابسته‌اند به‌طور ناقص شناخته شده است و آن‌ها تلاش می‌کنند تا قادر به حفظ معیشت و وضعیت درآمدی خود در جهانی باشند که روش زندگی آن‌ها را عقب‌افتاده و غیرمنطقی می‌داند.

مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد که پژوهش‌های انجام‌شده دربارهٔ جوامع عشایری عمدتاً بر موضوعاتی نظیر: تاب‌آوری اجتماعی-اکولوژیک، سازگاری با تغییرات اقلیمی، پیامدهای اسکان، آموزش عشایری، ساختار خانواده، شهرنشینی و تغییر سبک زندگی متمرکز بوده‌اند؛ اگرچه این مطالعات ابعاد مهمی از تحولات جوامع عشایری و به‌ویژه ایل قشقایی را تبیین کرده‌اند، اما اغلب به بررسی یک بُعد خاص از تغییرات اجتماعی پرداخته و کمتر کوشیده‌اند تصویری جامع از الگوی تغییرات اجتماعی در یک بازهٔ زمانی طولانی ارائه دهند. همچنین بیشتر پژوهش‌های داخلی بر پیامدهای اسکان، سازگاری با شرایط محیطی یا تحولات ساختاری خاص متمرکز بوده‌اند و روند تحول هم‌زمان ابعاد مختلف زندگی اجتماعی عشایر شامل: خانواده، معیشت، آموزش، هویت، ارزش‌ها، مشارکت اجتماعی و ارتباط با نهادهای مدرن را به‌صورت یکپارچه مطالعه نکرده‌اند. از سوی دیگر، باوجود جایگاه مهم عشایر قشقایی در استان اصفهان، پژوهش مستقلی که به بررسی الگوی تغییرات اجتماعی زندگی این جامعه در چهار دههٔ اخیر بپردازد، مشاهده نشد؛ از این‌رو، نوآوری پژوهش حاضر در آن است که با رویکردی جامعه‌شناختی و بهره‌گیری از روش‌شناسی کیفی، به مطالعهٔ جامع تغییرات اجتماعی زندگی عشایر قشقایی در اصفهان طی چهار دههٔ اخیر می‌پردازد. همچنین این پژوهش با تأکید بر ابعاد تاریخی، فرهنگی و اجتماعی تحولات زندگی عشایری، درصدد طراحی و ارائه الگویی تحلیلی برای تبیین این تغییرات است. بنابراین، تمرکز بر جامعهٔ عشایر قشقایی اصفهان، تحلیل روندهای بلندمدت تغییرات اجتماعی و ارائه یک الگوی مفهومی مبتنی‌بر داده‌های تجربی، از مهم‌ترین وجوه تمایز و نوآوری این پژوهش در مقایسه با مطالعات پیشین به‌شمار می‌رود.

۳. ملاحظات نظری

جامعه‌شناسان تغییر اجتماعی را تغییراتی در تعاملات و روابط انسانی تعریف می‌کنند که نهادهای فرهنگی و اجتماعی را دگرگون می‌کند. این تغییرات در طول زمان رخ می‌دهد و اغلب پیامدهای عمیق و بلندمدتی برای جامعه دارد (سپانوس دانفی[۵]، ۲۰۱۹). از دیدگاه «لیخت»[۶] (۲۰۱۹) تغییر اجتماعی، تغییر چشمگیر ساختار اجتماعی و الگوهای فرهنگی در طول زمان است. «اولودل»[۷] (۲۰۲۰) تغییر اجتماعی را به‌عنوان یک ویژگی همه‌جا حاضر و ضروری واقعیت اجتماعی توصیف می‌کند که ازطریق آن می‌توان تکامل جوامع انسانی و دگرگونی اجزاء، ساختارها، فرآیندها و نهادهای اساسی اجتماعی را توضیح داد. «اودونایکه»[۸] (۲۰۱۴) تغییر اجتماعی را به‌عنوان دگرگونی در ساختار اجتماعی در طول زمان تعریف کرد. به گفتهٔ وی، تغییر اجتماعی، تغییر یا اصلاحی است که همهٔ نهادهای اجتماعی یا بخشی از فرآیندهای آن‌ها در فرآیند ارتباط و تعامل در گذر زمان دچار آن می‌شوند. «اولولوب»[۹] و همکاران (۲۰۱۳) تغییرات اجتماعی را به‌عنوان یک «تغییر مهم» در عناصر اجتماعی و فرهنگی توصیف کردند که شبکه‌ای پایدار از روابط را تشکیل می‌دهد که در آن تعامل بین افراد، سازمان‌ها، جوامع و ملت‌ها بازسازی می‌شود؛ بنابراین تغییرات اجتماعی بر نهادهای اجتماعی مانند خانواده، نظام حقوقی، اقتصاد، آموزش و مذهب و همچنین ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورها و غیره تأثیر می‌گذارد یا باعث تغییراتی می‌شود. توجه به این نکته حائز اهمیت است که تغییر اجتماعی می‌تواند مثبت یا منفی، پیش‌رونده یا واپس‌گرایانه باشد. این بدان‌معناست که تغییرات اجتماعی یا تأثیرات اجتماعی مثبت یا بهبود مطلوبی در بخش‌های خاصی از نهاد یا ساختارهای اجتماعی یا کل نظام اجتماعی ایجاد می‌کند و باعث توسعهٔ پیش‌رونده و بهبود مستمر شرایط انسانی می‌شود. از سوی دیگر، تغییر اجتماعی می‌تواند منفی باشد و تغییر یا اصلاح وضعیت موجود را به تصویر بکشد که باعث اختلال یا عقب‌نشینی در برخی از بخش‌های ساختارها و نهادهای اجتماعی و بی‌ثباتی یا پیشرفت در توسعهٔ انسانی و اجتماعی می‌شود. در ادامه به برخی از مباحث نظری دربارهٔ تغییرات اجتماعی پرداخته می‌شود.

۳-۱. دیدگاه‌های جامعه‌شناختی تغییرات اجتماعی

در ادبیات جامعه‌شناسی، سه نظریهٔ اصلی به‌دلیل تلاش برای توضیح تغییرات اجتماعی بیشتر موردتوجه قرار گرفته‌اند: نظریهٔ تکاملی، نظریهٔ تضاد و نظریهٔ کارکردگرا. هر نظریه با تفاسیر توصیفی کلیدی در جدول زیر مشخص می‌شود که در آن

یک نمای کلی از مفهوم‌سازی تغییرات اجتماعی ارائه شده است. در ذیل (جدول ۱) این نظریات اصلی، نظریه‌های دیگری نیز در حوزهٔ جامعه‌شناختی مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جدول ۱: نظریه‌های تغییر اجتماعی در جامعه‌شناسی (دلا سابلونیر[۱۰]، ۲۰۱۷).
Tab. 1:Theories of Social Change in Sociology (de la Sablonnière, 2017).

نظریه‌ها	دیدگاه تغییر اجتماعی	صاحب‌نظران
نظریهٔ تکامل	جامعه در جهتی خطی از ساختار ساده به ساختار پیچیده‌تر حرکت می‌کند. بر اساس نظریهٔ تکاملی، جامعه در جهت‌های خاصی حرکت می‌کند؛ بنابراین، تکامل‌گرایان اولیه اجتماعی، جامعه را درحال پیشرفت به سطوح بالاتر و بالاتر می‌دیدند. درنتیجه، آن‌ها به این نتیجه رسیدند که نگرش‌ها و رفتارهای فرهنگی خودشان نسبت به جوامع قبلی پیشرفته‌تر بود.	کنت[۱۱] (۱۹۲۹)، اسپنسر[۱۲] (۱۸۹۸)، پارتو[۱۳] (۱۹۹۱)
نظریهٔ تضاد	افراد و گروه‌ها برای به حداکثر رساندن منافع خود می‌جنگند. جامعه در حالت عدم تعادل دائمی است.	مارکس و انگلس[۱۴] (۲۰۲۳)
نظریهٔ کارکردگرایی	جامعه در حالت تعادل دائمی است. زمانی‌که تغییری در بخشی از جامعه رخ می‌دهد، تعدیل‌هایی انجام می‌شود. تغییر اجتماعی زمانی رخ می‌دهد که تعادل به‌دلیل سرعت رخ دادن رویدادها به خطر بیفتد.	دورکیم (۲۰۱۸) و پارسونز[۱۵] (۱۹۵۱)

نظریهٔ انتشار: نظریهٔ انتشار تغییرات اجتماعی را درنتیجه گسترش الگوها و شیوه‌های فرهنگی از یک جامعه به جامعهٔ دیگر توضیح می‌دهد. به عقیدهٔ اشاعه‌گرایان، تغییر اجتماعی زمانی رخ می‌دهد که الگوها و شیوه‌های فرهنگی از یک فرهنگ پراکنده شده و توسط جوامع دیگر پذیرفته یا تسخیر شده باشد. براساس دیدگاه اشاعه‌گرایانه، تغییر اجتماعی یکنواخت نیست و نمی‌تواند در همهٔ جوامع به‌طور هم‌زمان رخ دهد؛ از این‌رو، هنگامی که تغییرات اجتماعی در جوامع خاصی رخ می‌دهد، به آرامی منتشر شده و در فرهنگ‌ها و جوامع دیگر تطبیق داده می‌شود. «آکوجوبی» و «جک»[۱۶] (۲۰۱۷) تخمین زدند که حدود ۹۰٪ از فرهنگ‌های جهان عناصر خود را از افراد دیگر به‌دست آورده‌اند؛ از این‌رو، اشاعه‌گرایان بر این باورند که تغییرات اجتماعی به‌جای این‌که توسط تکامل‌گرایان از درون ایجاد شود، از بیرون ناشی می‌شود. اشاعه‌گرایان انتشار را به‌عنوان گسترش ویژگی‌ها یا موارد فرهنگی از گروه یا جامعه‌ای به گروه یا جامعهٔ دیگری تعریف کرده‌اند. آکوجوبی و جک (۲۰۱۷) انتشار را فرآیندی (نه لزوماً تدریجی) می‌دانند که ازطریق آن عناصر فرهنگی از یک جامعه به مناطق همسایه گسترش می‌یابند؛ از این‌رو، اشاعه‌گرایان معتقدند که تغییر اجتماعی از بیرون تعیین می‌شود و زمانی رخ می‌دهد که عناصر فرهنگی از یک خاستگاه یا مرکز فرهنگی به سایر نقاط جهان گسترش یابند (وهاب[۱۷] و همکاران، ۲۰۲۱). با این‌حال، نظریهٔ انتشار به‌دلیل ناتوانی در توضیح تفاوت‌های فرهنگی مورد انتقاد قرار گرفته است. منتقدان معتقدند که اگر فرهنگ‌ها واقعاً از یک محافل یا مراکز فرهنگی به نقاط دیگر جهان انتشار یابد، پس همهٔ فرهنگ‌ها باید مشابه و یک‌شکل می‌بودند.

نظریهٔ چرخه‌ای: نظریهٔ چرخه‌ای، تغییرات اجتماعی را به‌عنوان مجموعه‌ای از رویدادها توضیح می‌دهد که به‌صورت دایره‌ای رخ می‌دهند. براساس این رویکرد نظری، تغییر به‌صورت پیوسته مانند فرآیندهای یک چرخهٔ زندگی از تولد، بلوغ، زوال مداوم و مرگ و دوباره رخ می‌دهد. تئوری‌های چرخه‌ای تغییرات اجتماعی معتقدند که تمدن‌ها در یک‌سری چرخه‌های بی‌پایان ظهور و سقوط می‌کنند. «اودونایکه» (۲۰۱۴) در توضیح نظریهٔ چرخه‌ای تغییر اجتماعی، آن‌را تکراری توصیف می‌کند، به‌طوری‌که حتی اگر تغییر رخ می‌دهد، همان تغییر باقی‌می‌ماند و از الگوهای مشابهی مانند رخدادهای قبلی پیروی می‌کند. در رابطه با توسعهٔ جامعه، نظریه‌پردازان چرخه‌ای معتقدند که درحالی‌که یک دورهٔ اجتماعی جدید آغاز می‌شود، شکوفا می‌شود و می‌میرد و جای خود را به توسعهٔ دورهٔ دیگری می‌دهد که در ادامه از همان الگو و پیروی می‌کند. آکوجوبی و جک (۲۰۱۷) در این رابطه خاطرنشان کردند که هر تمدنی از پیشینیان خود می‌آموزد. این رویکرد برای تغییر اولین‌بار در ادبیات کلاسیک یونان ظاهر شد؛ برای مثال، افلاطون[۱۸] تمدن اجتماعی را عصری توصیف می‌کند که در ابتدا شکوفا می‌شود و سپس به آهستگی روبه‌زوال می‌رود تا این‌که چرخه‌ها از هم می‌پاشد. «اسپلنگر»[۱۹] (۱۹۳۲) معتقد بود که جوامع دوره‌هایی از فراز و نشیب را پشت‌سر می‌گذارند که اغلب به‌عنوان چرخهٔ زندگی توصیف می‌شوند. «سوروکین»[۲۰]

(۱۹۴۷) تغییرات اجتماعی را به یک آونگ درحال چرخش تشبیه کرد که در یک الگوی چرخه‌ای بدون روند به جلو و عقب حرکت می‌کند. به گفتهٔ سوروکین، آونگ تغییر اجتماعی با گذشت زمان از یک موقعیت به موقعیت دیگر نوسان می‌کند، اما درنهایت به موقعیت اصلی خود بازمی‌گردد که از آن دوباره پیش‌می‌رود. تئوری چرخه‌ای تغییر همچنین توسط «ویلفردو پارتو» در گردش نخبگان ۱۹۶۳م. توضیح داده شده است. به گفتهٔ پارتو، تغییرات اجتماعی تحت‌تأثیر عوامل سیاسی و تغییر بازیگران سیاسی است؛ از این‌رو، نخبگان کنونی به قدرت می‌رسند، شکوفا می‌شوند و درنهایت قدرت خود را ازدست می‌دهند و جای خود را به دیگران می‌دهند؛ با این‌حال، به گفتهٔ پارتو، این نخبگان خود را با نخبگانی از نوع خود جایگزین می‌کنند و گردشی بی‌پایان از نخبگان ایجاد می‌کنند (واگنر[۲۱]، ۱۹۴۸).

نظریهٔ پارسونز: از دیدگاه پارسونز، جامعه‌شناسی در صورتی می‌تواند به مسئله تغییرات اجتماعی نزدیک شود که تحلیل خود را از دو جنبه محدود کند؛ نخست این‌که تغییر باید با کمک مجموعه‌ای از مقولات یا پارادایم‌های مفهومی موردمطالعه قرار گیرد. مقوله‌های مفهومی که پارسونز برای چنین تحلیل‌هایی از تغییر مطرح می‌کند، دسته‌بندی‌های انگیزشی و جهت‌گیری ارزشی و همچنین آن‌هایی هستند که به پیش‌نیازهای عملکردی سیستم مربوط می‌شوند. دوم، به گفتهٔ پارسونز، تغییرات اجتماعی باید در یک سطح تاریخی خاص موردمطالعه قرار گیرد تا در یک شکل کلی به‌طور جهانی برای همهٔ جوامع قابل‌اجرا باشد؛ بنابراین، پارسونز بر این عقیده بود که برای جامعه‌شناسان مطالعهٔ فرآیندهای تغییر در درون نظام اجتماعی نسبتاً آسان‌تر از فرآیندهای تغییر در سیستم اجتماعی به‌عنوان یک کل است (پارسونز، ۱۹۶۶: ۳۳).

به گفتهٔ پارسونز، هر نظام اجتماعی، با ادغام خود مطابق با پیش‌نیازهای کارکردی خود (انطباق، دستیابی به هدف، یکپارچگی و تأخیر) طی یک دورهٔ زمانی، منافعی از انواع مختلف ایجاد می‌کند؛ اما خواسته‌ها و ایده‌های جدید از درون، نیاز به تغییرات در فناوری یا صرفاً فشار عوامل خارجی بر سیستم، مانند تغییرات آب‌وهوا، اکولوژی یا آفت و غیره، سیستم‌های اجتماعی را وادار می‌کند تا از منافع پیشین خود صرف‌نظر کنند روشی برای پذیرش شیوه‌های جدید تفکر؛ به ایده‌های جدید، فناوری، الگوهای کار، تقسیم‌کار و غیره. این‌ها به اختلال در حالت قدیمی‌تر تعادل و جایگزینی آن با یک تعادل جدید در سیستم اجتماعی کمک می‌کند (پارسونز، ۱۹۶۶: ۳۴). در بین این دو مقطع زمانی، یک فرآیند طولانی انطباق در سیستم‌های اجتماعی اتفاق می‌افتد که به‌وسیلهٔ آن ایده‌های جدید، روش‌های جدید انجام کارها برای مردم قابل‌قبول می‌شوند. پارسونز این فرآیند را فرآیند نهادینه‌شدن می‌نامد. نقش‌های جدید، انواع جدید سازمان‌ها، «پیکربندی‌های فرهنگی» جدید مانند توسعهٔ علم یا ایده‌های دینی، بر شیوه‌های تعادل موجود در نظام اجتماعی ضربه می‌زنند یا فشار می‌آورند. برخورد امر جدید بر عناصر قدیمی سازمان اجتماعی باعث ایجاد فرارها و تضادها با منافع تثبیت شده می‌شود. پارسونز مسئولیت ایجاد فشار اجتماعی را برعهدهٔ هیچ عاملی نمی‌گذارد. هیچ محرک اصلی در ایجاد تغییرات اجتماعی وجود ندارد. با این‌حال، واقعیت فشار اجتماعی نشان‌دهندهٔ نقطه‌ای از توسعهٔ اجتماعی است که در آن تعادل قدیمی‌تر سیستم‌های تعاملی، نهادها و ساختارهای سیستم (نقش‌ها، موقعیت‌ها، مشاغل و غیره) بی‌ثبات می‌شود و تمایل به تعادل جدید آغاز می‌شود (پارسونز، ۱۹۶۶: ۳۴). پارسونز عوامل متعددی را ذکر کرد که به ایجاد فشار در سیستم‌های اجتماعی کمک می‌کند و نیاز به ایجاد تعادل جدیدی را به‌همراه دارد. برخی از این عوامل عبارتند از:

۱) تغییر در خصوصیات جمعیتی ازطریق مهاجرت، آمیختگی نژادی (ازدواج‌های درونی) و همچنین تغییر در نرخ مرگ‌ومیر و باروری جمعیت. همهٔ این عوامل بر ماهیت پیکربندی اجتماعی تأثیر می‌گذارد.

۲) تغییرات در محیط فیزیکی، مانند فرسایش منابع فیزیکی (خاک، آب، شرایط آب و هوایی و غیره) نیز ممکن است به فشار و تغییر در سیستم اجتماعی کمک کند.

۳) تغییرات در جمعیت ناشی از افزایش بهره‌وری غذا و در دسترس بودن منابع برای اعضای یک سیستم اجتماعی.

تغییر در فناوری و به‌کارگیری دانش علمی برای پیشرفت جامعه و درنهایت توسعهٔ «پیکربندی فرهنگی» جدید مانند ایده‌های جدید دینی یا ادغام ارزش‌های دینی با علم و فناوری نیز ممکن است موجب تغییراتی در فضای سیستم اجتماعی شود (پارسونز، ۱۹۶۶: ۳۵). پارسونز بر این عقیده بود که این عوامل جامع نیستند، بلکه صرفاً گویا هستند تا نشان‌دهند که آن‌ها به‌صورت فردی عمل نمی‌کنند، بلکه در حالت «کثرت وابسته به یکدیگر» عمل می‌کنند. یا به‌عبارت دیگر، بسیاری

از عوامل و برخی ممکن است از ذکر در بالا دور مانده باشند، به‌طور وابسته به یکدیگر عمل می‌کنند تا در سیستم اجتماعی تغییراتی ایجاد کنند.

دیدگاه‌های روان‌شناسی اجتماعیِ تغییرات اجتماعی: باوجود پیدایش مفهوم تغییر اجتماعی برای نخستین‌بار در ادبیات روان‌شناختی بیش از ۷۰ سال پیش، تنها تعداد کمی از روان‌شناسان بر تغییرات اجتماعی تمرکز کرده‌اند و حتی تعداد کمی از آن‌ها تعریف یا مفهوم‌سازی واضحی از این واژه ارائه کرده‌اند. اولین مقاله‌ای که تغییرات اجتماعی را تعریف کرد در آکادمی علوم سیاسی و اجتماعی منتشر شد و عنوان آن روان‌شناسی تغییر اجتماعی بود. در اینجا تغییر اجتماعی همیشه «روندی آهسته و تدریجی» تعریف شد (مارکوس[۲۲]، ۱۹۴۷: ۷۵). از آن‌زمان تا فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، تلاش‌های بسیار کمی برای بازگرداندن تغییرات اجتماعی به حوزهٔ روان‌شناسی صورت‌گرفته است (پیزر و تراورز[۲۳]، ۱۹۷۵؛ اشنایدرمن[۲۴]، ۱۹۸۸). با این‌حال، پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و فرو ریختن دیوار برلین، موج کوچکی از پژوهش‌های درمورد تغییرات اجتماعی در روان‌شناسی وجود داشته است؛ به‌عنوان مثال، چندین کتاب (توماس و ونو[۲۵]، ۱۹۹۲؛ بریکول و لیون[۲۶]، ۱۹۹۶؛ کروکت و سیلبرایزن[۲۷]، ۲۰۰۰) و مقاله (سیلبرایزن و توماسیک[۲۸]، ۲۰۱۰; بلک‌وود[۲۹] و همکاران، ۲۰۱۳) منحصراً بر تغییرات اجتماعی و واکنش مردم به آن متمرکز شده‌اند. برای روشن‌شدن بیشتر موضوع، در جدول ۲، نظریه‌ها یا دیدگاه‌های مختلف در زیرشاخه‌های مختلف روان‌شناسی فرهنگی و اجتماعی خلاصه شده است.

جدول ۲: نظریه‌ها و دیدگاه‌های تغییرات اجتماعی در روان‌شناسی اجتماعی (دلاسابلونیر، ۲۰۱۷).
Tab. 2: Theories and Perspectives on Social Change in Social Psychology (de la Sablonnière, 2017).

نظریه‌ها	دیدگاه‌های تغییر اجتماعی	صاحب‌نظران
نظریهٔ هویت اجتماعی	هویت اجتماعی متکی‌بر دو جنبه است که ممکن است با تغییرات اجتماعی مرتبط باشد. اولاً، نظریهٔ هویت اجتماعی نظریه‌ای دربارهٔ ساختار اجتماعی است که مبتنی‌بر ادراکات مشروعیت، ثبات و نفوذپذیری است. ثانیاً، نظریهٔ هویت اجتماعی راهبردهای مدیریت هویت مانند اقدام جمعی را پیشنهاد می‌کند که به موجب آن گروه‌های اقلیت حفظ یا کسب هویت اجتماعی مثبت و متمایز را هدف قرار می‌دهند.	تاجفل و ترنر[۳۰] (۱۹۸۶)
نظریهٔ جهت‌گیری سلطه اجتماعی	از نظر جهت‌گیری سلطه اجتماعی، تغییر اجتماعی را می‌توان به‌عنوان تقابل نگرش‌های سلسله مراتبی در افراد با جهت‌گیری سلطه اجتماعی بالا و نگرش‌های تضعیف‌کننده سلسله‌مراتب در افراد با جهت‌گیری سلطه اجتماعی پایین تعبیر کرد.	سیدانیوس و پراتو[۳۱] (۱۹۹۹)
نظریهٔ محرومیت نسبی	نظریهٔ محرومیت نسبی را می‌توان به دو روش متمایز برای تغییرات اجتماعی به کار برد: اولاً، محرومیت نسبی جمعی زمانی رخ می‌دهد که افراد گروه خود را با گروه‌های دیگر مقایسه می‌کنند و احساس می‌کنند که وضعیت گروهشان بدتر است و این باعث ایجاد انگیزه در آن‌ها برای بهبود وضعیت خود از طریق کنش جمعی می‌شود. ثانیاً، در زمان تئوری محرومیت نسبی، مردم معمولاً با موقعیت منحصر به فردی مواجه می‌شوند که منجر به سردرگمی و از بین رفتن نشانه‌های اجتماعی می‌شود؛ بنابراین برای آن‌ها آسان‌تر و مرتبط‌تر است که وضعیت فعلی گروه خود را با وضعیت گروه خود در یک دوره زمانی کاملاً مشخص دیگر مقایسه کنند تا اینکه گروه خود را با گروه دیگری مقایسه کنند.	رانسیمن[۳۲] (۱۹۶۶)؛ دلاسابلونیر[۳۳] و همکاران (۲۰۱۰)
نظریهٔ مهاجرت و ادغام هویت	مهاجرت نوعی تغییر اجتماعی است که نیازمند سازگاری انسان است. پژوهش‌های در این زمینه نشان داده است که افرادی که به‌طور هم‌زمان با فرهنگ مبدأ خود و با فرهنگ گروه پذیرندهٔ هم‌ذات‌پنداری می‌کنند و همچنین مایل به تماس با هر دو فرهنگ هستند، بالاترین سطح رفاه را تجربه می‌کنند.	بنت مارتینز و هاریتاتوس[۳۴] (۲۰۰۵)؛ آمیوت[۳۵] و همکاران (۲۰۰۷)
نظریهٔ فرآیند هویت	نظریهٔ فرآیند هویت ساختار هویت یک فرد و راهبردهای مقابله‌ای مورد استفاده در هنگام مواجهه با تهدید هویت یا تغییر ناشی از تغییرات اجتماعی را بررسی می‌کند.	بریکول[۳۶] (۱۹۸۶)
نظریهٔ توجیه سیستم	نظریهٔ توجیه سیستم نظریه‌ای است که چگونگی حفظ وضعیت موجود را توضیح می‌دهد. این بیشتر تئوری ثبات است تا تغییر اجتماعی. هم افراد دارای مزیت و هم افراد محروم از ایدئولوژی‌های توجیه‌کنندهٔ سیستم حمایت می‌کنند تا ساختار اجتماعی موجود را حفظ کنند.	جاست[۳۷] و همکاران (۲۰۰۴)

نظریهٔ تهدید هویت	در نظریهٔ تهدید هویت، زمانی که تهدیدی برای هویت در نتیجه تغییرات اجتماعی رخ می‌دهد، افراد ساختار هویت خود را با بازگرداندن عدم تعادل و اصلاح هویت خود از طریق فرآیندهای مختلف که شامل ادغام عناصر جدید در هویت خود و تخصیص یک جنبهٔ مثبت یا منفی به آن‌ها است، تنظیم می‌کنند.	استیل[۳۸] و همکاران (۲۰۰۲)
نظریهٔ تطبیق با تغییر	تئوری تطبیق با تغییر نحوهٔ سازگاری افراد با تغییرات اجتماعی را درنظر می‌گیرد و استدلال می‌کند که عواملی مانند حمایت اجتماعی و ماهیت رویداد، نحوه ارزیابی افراد و گروه‌ها از تغییرات اجتماعی را پیش‌بینی می‌کند.	گودوین[۳۹] (۲۰۰۶)
نظریهٔ روانشناسی فرهنگی و تکاملی	این نظریه بر چگونگی ارتباط تغییرات اجتماعی و زیست‌شناسی انسان تمرکز می‌کند و هدف آن شناسایی چگونگی تأثیر تغییرات اجتماعی بر ژنتیک انسان و نحوهٔ سازگاری انسان با این تغییرات است.	فلدمن و لالاند[۴۰] (۱۹۹۶)؛ لالاند[۴۱] و همکاران (۲۰۰۰)
روانشناسی رشد	براساس این نظریه تغییرات اجتماعی می‌تواند بر مراحل رشد کودکان و نوجوانان و همچنین هویت و رفاه آن‌ها تأثیر بگذارد.	پینکوارت و سیلبرایزن[۴۲] (۲۰۰۴)؛ گرینفیلد[۴۳] (۲۰۱۶)
روانشناسی صنعتی/سازمانی	این نظریه بر تغییر سازمانی به‌عنوان شکلی از تغییر اجتماعی تمرکز می‌کند. سه موضوع اصلی از این زمینه بیرون می‌آید؛ چگونگی اجرای موفقیت‌آمیز تغییرات سازمانی، چگونگی محدود کردن تأثیر منفی تغییرات سازمانی و درک فرآیندهای روان‌شناختی افرادی که با تغییرات سازمانی مواجه هستند.	سانزگیری و گوتلیب[۴۴] (۱۹۹۲)؛ رایچرز[۴۵] و همکاران (۱۹۹۷)

۳-۲. چارچوب مفهومی پژوهش

در پژوهش حاضر از رویکرد جامعه‌شناختی تفسیری برای تدوین چارچوب مفهومی استفاده شده است. دیدگاه تفسیری انسان را به‌مثابه موجودی فعال، خلاق و معناساز تعریف می‌کند که مدام درحال ساخت‌وساز و نیز معنادار کردن زندگی اجتماعی و واقعیات اجتماعی روزمره است؛ بنابراین محیط اجتماعی برخلاف رویکرد اثباتی به‌خودی‌خود فاقد معناست و توسط انسان‌ها ازطریق الصاق معانی و نمادهای عینی معنادار می‌شود. اگر انسان موجودی باشد خلاق و معناساز؛ بنابراین، واقعیاتی که توسط انسان هم ساخته می‌شوند، سیال، شناور، فاقد ساختار و قواعد یکنواخت و جهان‌شمول خواهند بود. از این رویکرد، واقعیات اجتماعی همواره در حال شدن هستند. از آنجا که انسان‌ها خلاقانه واقعیات متفاوتی را می‌سازند؛ بنابراین هیچ مدل عام و فراگیری از واقعیات نیز وجود نخواهد داشت، بلکه این مدل‌ها براساس موقعیت‌ها، وضعیت‌ها، شرایط و تجربیات افراد درگیر متفاوت خواهند بود (تاکر[۴۶]، ۱۹۹۸؛ الیوت[۴۷] و همکاران، ۲۰۰۱). از آنجا که پژوهش حاضر در قلمرو علم انسان‌شناختی قرار دارد؛ بنابراین شناخت ابعاد گوناگون فرهنگ جامعهٔ تحت مطالعه با به‌کارگیری روش قوم‌نگاری، محور اساسی این مطالعه است. انسان‌شناسی از زاویهٔ فرهنگ به تغییر و تحولات اجتماعی می‌نگرد و در این‌زمینه روش قوم‌نگاری را به خدمت می‌گیرد. در این پژوهش با عنایت به تعاریف و مشخصه‌های فرهنگ سعی می‌شود که از سطح فرهنگ به بررسی تغییر و تحولات اجتماعی در ایل قشقایی پرداخته شود.

زندگی عشایر قشقایی درگیر و متأثر از تغییر و تحولات متعددی شده است. این تغییر و تحولات نیز از مجاری و منابع خاصی ناشی شده‌اند که می‌توان آن‌ها را در دودستهٔ منابع داخلی و خارجیِ تغییر دسته‌بندی کرد. تغییرات مذکور باتوجه به وحدت و یکپارچگی نظام فرهنگی بر کلیهٔ ابعاد و یا حداقل بر ابعاد متعددی از این جامعه مؤثر واقع شده‌اند، اما شدت و میزان تغییرات ایجاد شده در همهٔ ابعاد آن به یک اندازه نیست و ممکن است برخی ابعاد بیشتر از برخی دیگر متأثر از این تغییرات شده باشند. به‌همین‌ترتیب، تغییراتی که در زندگی عشایر قشقایی رخ‌داده و یا درحال رخ‌دادن است به شیوه‌های متفاوت توسط مردم تفسیر می‌شوند. اگر از زاویهٔ فرهنگ به تغییر و تحولات اجتماعی توجه شود، درک و شناخت تلقی و تفسیر مردم از منابع تغییر و پیامدهای آن‌که بر پذیرش یا مقاومت در برابر آن مؤثر است، امری بسیار ضروری و مهم است. این پژوهش درصدد است با استفاده از روش‌شناسی انسان‌شناختی، ضمن بررسی منابع، ابعاد و تأثیرات تغییر و دگرگونی‌های اجتماعی به این مسئله نیز توجه نماید که عشایر قشقایی چگونه به تغییرات ایجاد شده می‌نگرند، چگونه آن‌را تجربه می‌کنند و چه درکی از آن دارند.

۴. روش پژوهش

مطالعهٔ حاضر از نظر هدف، جزو پژوهش‌های بنیادی و توسعه‌ای قرار دارد؛ چراکه ضمن این‌که توسط محقق با علاقه و از روی آزادی انتخاب شده است، براساس هنجارهای منطق علمی صورت گرفته است و منجر به تولید علم می‌شود و با رویکرد کیفی از نوع تئوری مبنایی به‌دنبال شناسایی تغییرات اتفاق افتاده در زندگی اجتماعی عشایر قشقایی است. در این مطالعه همچنین از روش تاریخی-تحلیلی برای شناخت وضعیت اجتماعی فرهنگی عشایر در طول دهه‌های مختلف استفاده گردید. با این روش درحقیقت نوعی دسته‌بندی و طبقه‌بندی از وضعیت زندگی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عشایر قشقایی در طول چهار دهه توصیف می‌شود و این امکان برای محقق فراهم می‌کند تا دست به مقایسه وضعیت موجود زده شود؛ با این روش به سؤالِ چه بوده است؟ پاسخ داده می‌شود. این‌که چرا و چگونه تغییرات اجتماعی در زندگی عشایر قشقایی رخ داده است و فرآیند این پژوهش‌ها چگونه بوده است، کاری است که در این مطالعه به آن‌ها پاسخ داده می‌شود.

براساس آمار حاصل از سرشماری‌ها، تعداد قشقایی‌ها در کشور نزدیک به ۱٫۷۰۰٫۰۰۰نفر برآورد شده‌اند. جامعهٔ آماری در این مطالعه افراد بالای ۶۰سال عشایر قشقایی استان اصفهان است. باتوجه به این‌که آمار دقیقی از این جامعه به‌صورت مشخص و واضح پیدا نشد، از روش تخمین مبتنی‌بر اطلاعات سرشماری‌های مختلف و همچنین آمارهای موجود در سازمان امور عشایری استان اصفهان تهیه شد و حجم این جامعه تخمین زده شد. مبتنی‌بر نظریهٔ زمینه‌ای، پس از مشخص کردن مسئله پژوهش و مرور ادبیات پیشین، برخلاف آن‌چه در روش‌های کمّی مرسوم است، پژوهشگر به سراغ شیوه‌های نمونه‌گیری کیفی می‌رود. در این مطالعه، شیوهٔ نمونه‌گیری استفاده از نمونه‌گیری نظری و شیوهٔ نمونه‌گیری هدفمند است و نمونه‌ها در جهت هدف پژوهش انتخاب شده‌اند. مصاحبه با افراد جدید تا مرحلهٔ رسیدن به اشباع نظری ادامه پیدا کرده است. باتوجه به این‌که لازم بود با افرادی مصاحبه به عمل آید که حداقل چهاردهه تجربه‌زیسته در زندگی عشایر داشته باشند و ازطرفی در ۴۰سال گذشته در سنی بوده‌اند که تجربه‌ای از این زندگی کسب کرده‌اند؛ بنابراین در این مطالعه افراد بالای ۶۰سال موردمطالعه بودند و اطلاعات از افراد بالای ۶۰سال که در ۴۰سال پیش حداقل ۲۰سال سن داشته‌اند، گردآوری شد. نکتهٔ اصلی حفظ تنوع لازم در زمان انتخاب افراد برای مطالعه بوده است که حتی‌المقدور توسط محقق در زمان انتخاب نمونه‌ها برای مطالعه موردتوجه قرار داشته است. باتوجه به مفروضات اساسی و زیربنایی رویکرد کیفی در پژوهش، تعداد نمونه پیش از پژوهش تعیین نشده بود و فرآیند نمونه‌گیری تا زمانی ادامه پیدا کرد که نوعی اشباع اطلاعاتی و نظری حاصل شد؛ بدین‌معنا که در جریان مصاحبه، اطلاعاتی جدیدتر از مصاحبه‌های پایانی استخراج نشد و فرآیند مصاحبه‌ها با اشباع نظری پایان یافت. در بررسی کنونی محقق گرچه با مصاحبه با ۳۳نفر از مطلعین به اشباع نظری کافی دست‌یافت، اما نظر به اهمیت و گستردگی موضوع تحت مطالعه، مصاحبه‌ها را تا ۴۰فقره ادامه داد.

محقق علاوه‌بر استفاده از مطلعین و یا دروازه‌بانان جهت مصاحبه‌های لازم، دست به مشاهدهٔ آزاد، مشاهدهٔ مشارکتی و نیز بررسی اسناد و مدارک نیز زده است. برهمین‌اساس، محقق یک‌سری اسناد و مدارک موردنیاز را بررسی کرده و ارائه داده است؛ چراکه امکان بررسی تمام اسناد و مدارک موجود را که ممکن است بالغ‌بر صدها مورد باشد وجود نداشت، همان‌طورکه مصاحبه با همه مردم عشایر قشقایی خارج از تصور است. در این‌خصوص، محقق یک‌سری اسناد و داده‌های رسمی و نیز تصاویر و داده‌های مشاهده‌ای ارائه شده‌اند. برای تشخیص و نمونه‌گیری از اسناد و مدارک موجود، محقق باید دو پرسش مهم را مطرح نماید که درواقع بیانگر دو معیار اساسی جهت ارزیابی و نمونه‌گیری از اسناد و مدارک می‌باشند. این دو پرسش عبارتنداز: ۱) مدارک و اسناد موجود چگونه با سؤالات عمده و مفاهیم درحال ظهور پژوهش ارتباط پیدا می‌کنند؟ و ۲) این اسناد و مدارک تا چه اندازه صحیح و موثق هستند؟ بنابراین، آن‌دسته از اسناد و مدارکی که ارتباط بیشتر و مستقیم‌تری با پرسش‌های پژوهش داشته و صحت آن‌ها نیز چه توسط محقق و چه توسط افراد جامعه موردنظر (مانند سند ازدواج که ظاهراً کسی در مورد صحت آن شک ندارد یا اسناد مالکیت) تأیید شده است، به‌عنوان نمونه انتخاب می‌شوند. لازم به ذکر است که لازم نیست، برای مثال، تمام اسناد ازدواج یا مالکیت یا هر سند دیگری بررسی شوند، بلکه

نمونه‌هایی از آن‌ها بررسی‌شده و در گزارش پژوهش منعکس می‌شوند (نیومن، ۲۰۰۰: ۳۹۳-۳۹۴). از آنجاکه این جامعه بسیار تحت‌تأثیر محیط جغرافیایی خود قرار گرفته است؛ لذا محقق، ضمن قرار گرفتن در مکان‌های جغرافیایی متفاوت برای درک بهتر و گسترده‌تر میدان مطالعه و ارتباط دادن ابعاد متفاوت موضوع پژوهش، با ارائه نمونه‌ها و تصاویری از وضعیت کوهستانی آن، می‌تواند وضعیت طبیعی آن‌را به شکل مناسبی نشان دهد. نمونه‌گیری هدفمند - نظری به محقق کمک می‌کند، نه‌تنها در انتخاب افراد مطلع، بلکه در نمونه‌گیری از محیط طبیعی، اسناد و مدارک و دیگر داده‌های مورد نیاز، هدفمندانه و با آگاهی، عمل کند.

به‌طور کلی در پژوهش حاضر از طیفی از روش‌ها مانند مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته و باز، مطالعهٔ اسناد، مشاهدهٔ مشارکتی و استفاده از امکانات و ابزارهای مناسب برای گردآوری داده‌ها مانند ضبط‌صوت، دوربین عکاسی و فیلم‌برداری و دیگر وسایل موردنیاز استفاده گردید. برای روایی و پایایی ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات به‌شرح جدول اقدام گردید.

جدول ۳: روایی و پایایی در این مطالعه (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 3: Validity and Reliability in the Present Study (Authors, 2025).

معیار	تعریف	شرح و نتیجه‌گیری
اعتمادپذیری (معادل روایی)	میزان و درجهٔ اعتماد به واقعی بودن یافته‌ها برای شرکت‌کنندگان در پژوهش (عباس‌زاده، ۱۳۹۱: ۲۴- ۲۲). یک مطالعه وقتی اعتمادپذیر است که افراد، معقول بودن و درستی یافته‌ها را در زمینهٔ اجتماعی خود تشخیص دهند (هومن، ۱۳۹۸: ۶۲). میزانی که نشان می‌دهد نتایج حاصل از پژوهش تا چه میزان نماینده داده‌های پژوهش است.	به‌منظور رعایت قابلیت اعتبار یا روایی پژوهش سعی گردید افرادی وارد مطالعه شوند که حداقل تجربهٔ ۴۰ سالهٔ زیست در عشایر داشته‌اند و در این‌خصوص اطلاعات مفیدی دارند.
انتقال‌پذیری (اعتبار بیرونی)	قابلیت تعمیم پژوهش به سایر حوزه‌ها و زمینه‌های مشابه است (عباس‌زاده، ۱۳۹۱: ۲۴- ۲۲). میزانی که امکان به‌کارگیری یافته‌های پژوهش را در موقعیت‌های مشابه دیگر نشان می‌دهد یا می‌تواند به محیط دیگر نیز منتقل‌شده و برای جمعیتی متفاوت به کار رود.	پژوهشگر مجموعه داده‌ها و توصیفات متنی خود را به نحوی عرضه کرد تا بتواند آن را با ادبیات نظری پیشین تطبیق کند و تأیید نظری آن یافته را دریافت نماید. ضمن آن‌که پژوهشگران دیگر بتوانند دربارهٔ قابلیت انتقال این یافته‌ها به سایر محیطها قضاوت کنند.
اتکاپذیری	میزانی که انحصار یافته‌ها به زمان و مکان را نشان می‌دهد؛ ثبات در تبیین‌های موردنظر صورت گرفته است. توانایی شناسایی جایی که داده‌های یک مطالعه معیّن از آن آمده، گردآوری‌شده و به کار رفته‌اند.	یافته‌های پژوهش به چند تن از پاسخگویان داده شد و از آن‌ها خواسته شد تا نتایج را بررسی و بازبینی کرده، نظرات خود را اعلام کنند. در واقع تأیید نتایج و گفته‌های خود آن‌ها دلیلی بر اتکاپذیری اطلاعات گردآوری‌شده بود.
راستی	میزانی که نشان می‌دهد تفسیرها تحت تأثیر اطلاعات نادرست یا طفره رفتن مصاحبه‌شوندگان قرار نگرفته است. نشان‌دادن این امر که یافته‌های پژوهش عملاً و واقعاً مبتنی‌بر داده‌ها می‌باشند.	معمولاً از افراد معتمد و باواسطه جهت تنظیم مصاحبه‌ها با مصاحبه‌شوندگان انجام شد که همه آن‌ها با علاقه‌مندی کامل حاضر به پاسخگویی شدند. مصاحبه‌ها به‌صورت حرفه‌ای، بی‌نام و در فضایی دوستانه و به دور از فشار یا تهدید صورت گرفت که منوط به راست نمایی نتایج پژوهش شد.
تصدیق پذیری (قدرت تحلیل و دقت داده‌ها و میزان تأیید آن‌ها)	به معنای پرهیز از سوگیری؛ میزانی که نشان می‌دهد تا چه حد تفسیرهای صورت‌گرفته برآمده از نظر مصاحبه‌شوندگان است و تحت‌تأثیر سوگیری محقق نبوده است	از آنجا که تمام مصاحبه‌ها مورد تحلیل قرار گرفتند، قابلیت تصدیق نیز از طریق مرور و بازبینی‌های دقیق و چندین‌بارهٔ اطلاعات، تفسیرها و یافته‌های این مطالعه با نگاهی به مطالعات پیشین حاصل شد.

۵. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و پاسخ به پرسش‌های پژوهش

بعد از گردآوری داده‌ها، داده‌های مصاحبه‌ای به تفکیک هر پرسش محوری پژوهش، در واحد سطر، به‌صورت سطر به سطر و به‌دقت کدبندی باز شدند و مفاهیم اولیه برگرفته از داده‌ها به‌دست آمدند. هم‌زمان از اطلاعات مشاهده‌ای نیز برای تکمیل مفاهیم، تشخیص مناسب کدها و درک کلی ارتباط بین آن‌ها استفاده می‌شد. در این قسمت مفاهیم به‌دست‌آمده با یکدیگر مقایسه شدند و مفاهیم مشترک و مشابه در قالب مقولات مرتبط گنجانده شدند، بدین‌معنا که

آن‌دسته از مفاهیمی که دارای دلالت‌های مشابه یا معانی مشترک بودند در قالب یک مقولهٔ خاص قرار گرفتند. بدین‌ترتیب تعدادی مقولهٔ استخراج شد که هرکدام از آن‌ها شامل مفاهیم و کدهای خاص خود بود. بعد از استخراج مقولات اساسی پژوهش، حال نوبت به کدبندی گزینشی رسید. در مرحلهٔ کدبندی گزینشی، باید مقولهٔ هستهٔ تحلیلی و جامع تعیین می‌شد. در این مرحله یا باید از بین مقولات به‌دست آمده، مقوله‌ای هسته مشخص شود یا محقق یک مقولهٔ خلاقانه و جدید برای پر کردن فضای مفهومی کل مقولات به‌دست آمده (برای آن پرسش خاص) را تعیین می‌کرد. شیوهٔ ارائه یافته‌های بخش کیفی براساس الگوی عمومی پژوهش‌های انجام‌شده در نظریهٔ زمینه‌ای است. پس از اتمام گردآوری اطلاعات از افراد، مصاحبه‌های انجام‌یافته پیاده و در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی تجزیه‌وتحلیل شد. در کدگذاری باز متن هر مصاحبه چندین‌بار خوانده شده و مفاهیم اصلی آن استخراج و به‌صورت کدهایی ثبت شدند، سپس کدهایی که ازنظر مفهومی با یکدیگر مشابه بودند به‌صورت خوشه‌هایی درآمدند. در کدگذاری محوری، کدها و دسته‌های اولیه که در کدگذاری باز ایجاد شد، با یکدیگر مقایسه شده و ضمن ادغام موارد مشابه دسته‌هایی که به یکدیگر، مربوط بودند، حول محور مشترکی قرار گرفتند.

۵-۱. تغییر در نظام قشربندی

چه تغییراتی در نظام قشربندی اجتماعی ایل قشقایی در طول چهار دههٔ گذشته ایجاد شده است؟

عشایر قشقایی مانند بسیاری از مناطق دیگر ایلی و عشیره‌ای تحت‌تأثیر و سلطه نظام قشربندی سنتی و فئودالیسم قرار داشته است. نظام مذکور سلسله‌مراتب خاصی از قدرت را تشکیل داده و علاوه‌بر معیارهای خاصی نظیر مالکیت زمین و نسب یا خون مبتنی بوده است. به‌گونه‌ای که اکثر مردم در فقر و استثمار به سر می‌بردند. با بررسی داده‌ها در مرحلهٔ کدگذاری اولیه یا کدگذاری باز ۲۵ مفهوم به‌دست آمدند. بعد از انجام عملیات کدبندی باز، در مرحلهٔ دوم کدبندی، یعنی کدبندی محوری از مفاهیم اولیه، شش مقوله استخراج شد که در جدول زیر مقولات به تفکیک کدها و مفاهیم اولیه آورده شده‌اند.

جدول ۴: مقولات استخراج‌شده عمده مربوط به درک و تفسیر تغییر در نظام قشربندی اجتماعی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 4: Major Categories Identified Regarding the Perception and Interpretation of Change in the Social Stratification System (Authors, 2025).

مقولات	مفهوم	تعداد	درصد
سلطهٔ ایلخان، خوانین و کلانتران	ظلم و ستم، باج‌گیری، مالیات گیری، بیگاری	۳۳	۱۳/۲
نارضایتی عمومی	وجود مشایخ نقش‌بندی، احترام اجتماعی روحانیون، مخالفت شیوخ با آموزش مدرن، مرجعیت عمومی	۲۷	۱۰/۸
آگاه شدن مردم	درگیری با خان‌ها، احساس تنفر عمومی	۲۶	۱۰/۴
ورود دولت	پیدایش سواد، کادر آموزشی	۲۵	۱۰
آموزش مدرن	ایجاد انقلاب، پیدایش نهادهای دولتی، استقرار دولت، خلع ید خان‌ها	۲۹	۱۱/۶
افزایش فردگرائی	رها شدن از سلطه، توجه به علایق شخصی، تصمیم‌گیری‌های شخصی، ابراز خرسندی، تأکید بر بهتر بودن وضعیت کنونی. باسواد شدن مردم، افزایش درک و شعور، عادی شدن حرمت مشایخ	۱۹	۷/۶

سلطهٔ ایلخان، خوانین و کلانتران: در گذشته، افراد و گروه‌ها در جامعهٔ قشقایی از حقوق یکسان برخوردار نبودند، به‌صورت اقشار نابرابر زندگی می‌کردند و تقریباً وضعی شبیه به جامعه نیمه کاستی داشتند. ساخت سیاسی و سلسله‌مراتب قدرت در ایل قشقایی در قالب دو قشر کاملاً متمایز حکام (ایلخان، خوانین و کلانتران) و قشر پیرو (کدخدا، عامهٔ عشایر و گروه‌های نیمه‌وابستهٔ مطرود) شکل می‌گرفت. تمام تصمیمات عمده‌ای که در زندگی اعضای ایل تأثیر می‌گذاشت، ازسوی قشر حاکم اتخاذ می‌گردید. ایلخان، نمایندهٔ رسمی و حقوقی ایل در برابر مسائل و پیشامدهای خارج از ایل بود و به‌عنوان

مسئول روابط خارجی، به تنظیم رابطهٔ ایل با مقامات حکومت مرکزی و رهبران سایر ایلات می‌پرداخت و در حل اختلاف سران طوایف مداخله می‌کرد. یکی از افراد می‌گوید:

«امور داخلی از قبیل جمع‌آوری مالیات، تجهیز قوا، کارهای اداری، تنظیم امور املاک و به‌طورکلی کار رهبری و سرپرستی طوایف را به عهده داشت. ایل‌بیگی معمولاً از خویشاوندان نزدیک ایلخان انتخاب می‌شد و وظیفه‌داشت تا از عایداتی که به‌عنوان باج و مالیات از گلهٔ احشام ایل دریافت می‌کرد، سهم حاکم ایالت را پرداخت کند.»

نارضایتی عمومی: وجود نابرابری‌های ناشی از سلطهٔ خوانین و کلانتران باعث شده بود که عشایر قشقایی نسبت به نابرابری‌های موجود همواره ابراز نارضایتی داشته باشند. آنان شرایط نابرابر مذکور را درک و ارزیابی کرده بودند و بر تغییر در آن در صورت امکان تأکید داشتند. مقولهٔ فوق بیانگر آن است دورهٔ سنتی یا به‌عبارت دیگر قشربندی اجتماعی سنتی مبتنی‌بر روابط ناعادلانه و نابرابری اجتماعی بین مردم بوده است. بدین‌معنا که همهٔ مردم دسترسی یکسان به شرایط و امکانات نداشتند. این نابرابری از فعالیت‌های اقتصادی تا تحصیل فرزندان را شامل می‌شد. بدین‌ترتیب که مردم عادی باید از هر جهت از ایلخانان پیروی و اطاعت می‌کردند و یا به توصیهٔ افراد ذی‌نفوذ دینی از فرستادن بچه‌های خود به مدرسه امتناع می‌ورزیدند. بدین‌معنا که مردم عادی حتی نمی‌توانستند بچه‌های خود را جهت تحصیل به مکتب‌خانه‌ها بفرستند. نابرابری در همهٔ شئونات زندگی از مشخصه‌های آن دوره بوده است. یکی از افراد مورد مصاحبه‌عنوان می‌دارد:

«منزلت این افراد موروثی بود. اعضای آن دارای القابی مانند لقب «خان» برای مردان و لقب «بی‌بی» برای زنان به‌کار می‌رفت. مردان و زنان این گروه، برخلاف سایر اعضای ایل، هیچ‌گاه کار نمی‌کردند؛ زیرا همیشه تعدادی کُلفَت و نوکر در اختیار داشتند. ایلخانان و خوانین اغلب بین خودشان ازدواج می‌کردند و مراسم عروسی و عزاداری آن‌ها بسیار باشکوه برگزار می‌شد.»

آگاه شدن مردم: بعد از انقلاب اسلامی و کم‌رنگ‌شدن قدرت خوانین و همچنین با ورود تکنولوژی، احداث مدارس و سوادآموزی فرزندان، آگاهی عمومی ارتقا پیدا کرد و در امتداد با آگاهی عمومی و مقابلهٔ مردم با وضعیت موجود از قدرت خوانین کاسته شده و جایگاه خود را از دست دادند. یکی از افراد چنین می‌گوید:

«بالاخره مردم آگاه شدند و فهمیدند که راهی برای مقابله با جور آن‌ها وجود دارد و ظلم و ستم را حس کردند، آگاه شدند که نباید برده و نوکر کس دیگری باشند؛ بنابراین دیگر کسی به دستورات آن‌ها توجه نمی‌کرد. دیگر کسی به حرف آن‌ها گوش نمی‌کرد، چون مردم از حق‌وحقوق خودشان آگاه شده بودند.»

ورود دولت: سیاست‌های مداخله‌گرانهٔ دولت و نوسانات پرتلاطم اقتصاد کلان ازجمله عواملی هستند که شیوهٔ زیست ایلی و مناسبات برخاسته از آن‌را تضعیف نمود (قلی‌پور و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶۳). با وقوع انقلاب اسلامی، دولت و نهادهای دولتی جدید به‌تدریج و در سطح گسترده به‌میان عشایر وارد شده و دست ایلخان‌ها، کلانترها و خوانین را هرچه بیشتر از این نواحی کوتاه کردند. شرایط پس از انقلاب و حضور فعال دولت از نظر مردم قشقایی نقش تعیین‌کننده‌ای در افول نظام خانخانی داشته است؛ چراکه به‌تدریج نهادهای دولتی و قانونی جایگزین قدرت سنتی خوانین شدند. دولت نه‌تنها نقش تعیین‌کننده‌ای در خلع ید خوانین داشت، بلکه با گسترش نهادهای آموزشی جدید به برتری سنتی آنان نیز پایان داد. عامل دیگری که بر رشد آگاهی مردم از شرایط نابرابر سنتی تأثیرگذار بود پیدایش آموزش مدرن مخصوصاً از دورهٔ انقلاب به بعد بود. رشد نهادهای آموزشی خود در افزایش درک مردم و تشخیص مسائل مختلف اجتماعی نقش بسزایی داشت. یکی از افراد مورد مصاحبه‌عنوان می‌دارد:

«دولت با حمایت مردم و برای حمایت از این مردم آمد خوانین جرأت نمی‌کردند به مردم تعرض کنند. دولت خوانین را گرفت و ادارات و پاسگاه‌های دولتی ایجاد شد. آن‌ها مثل سایر مردم عادی زندگی می‌کنند. حتی برخی از آن‌ها الآن خیلی فقیرتر از مردم عادی هستند.»

آموزش مدرن: از نظر آنان گرچه نظام آموزشی در قالب مدارس از سال‌ها قبل از انقلاب در برخی روستاها پدید آمده بود، اما در خلال چند دههٔ اخیر رشد شتابانی گرفته بود. پیدایش سواد به مردم کمک کرد با مواد و مطالب جدیدی آشنا شوند که قبلاً در متون سنتی و آموزش‌های مکتبی وجود نداشت. ازنظر مردم قشقایی سواد به آنان کمک کرد در تشخیص مسائل و امور اجتماعی خود آزادانه و آگاهانه عمل کرده و جایگاه افراد مذهبی ذی‌نفوذ به‌تدریج در جامعه دچار تزلزل شود. درنتیجه تغییر در قشربندی اجتماعی سنتی مردم بر این باور هستند که امروزه به آزادی عمل بیشتری در زمینهٔ زندگی اجتماعی و فردی خود دست‌یافته‌اند به‌گونه‌ای که فضای مناسبی برای زندگی آن‌ها به‌وجود آمده است. یکی از افراد مورد مصاحبه عنوان می‌کند:

> «الآن عشایر از آگاهی لازم برخوردارند و می‌فهمند. قدیم که مردم اکثراً بی‌سواد بودند، بله این‌ها مهم بودند. الآن هر کسی خودش می‌فهمد دنیا چه خبر است، الآن بچه‌ای که درس‌خوانده و یا مثلاً رفته دانشگاه به‌اندازه یک دنیا می‌فهمد، الآن کسی که خودش از همه‌چیز سر درمی‌آورد چه کار به آن‌ها دارد، آن‌ها هم مثل بقیه شده‌اند و مردم نیز احساس نمی‌کنند که کمتر از آنان سرشان می‌شود؛ بنابراین هر کسی خودش به اموراتش می‌رسد.»

افزایش فردگرائی: امروزه یکی از پیامدهای مهم و ساختاری مدرنیته، تضعیف ساختارها و باورهای سنتی و گسترش فرآیند فردی شدن و به‌تبع آن تضعیف تنوع و اضمحلال گذارهای اجتماعی تثبیت‌شده و آئین‌های همراه آن‌ها بوده است (حیدری و همکاران، ۱۴۰۲: ۴۶). مردم عشایر قشقایی بر این باور هستند که نابودی نظام ایلخانی باعث شده است که آزادی‌های فردی و اجتماعی مردم افزایش یابد. آن‌ها معتقدند نظام قشربندی قبلی باعث شده بود که مردم از هر لحاظ قدرت انتخاب و اختیار نداشته باشند. در صورتی‌که در دورهٔ کنونی همهٔ مردم از آزادی مناسب برای تحقق اهداف و فعالیت‌های خود برخوردار هستند. درنتیجه تغییرات ایجاد شده در نظام قشربندی عشایر قشقایی، از نظر ساکنان منطقه، طبقات اجتماعی جدیدی ایجاد شده‌اند که جایگزین نظام سنتی قشربندی اجتماعی شده‌اند. برهمین‌اساس یکی از افراد مورد مصاحبه چنین می‌گوید:

> «الآن هر کسی ارباب خودش است. هر کسی اختیار خودش را دارد و سرش به‌کار خودش گرم است، قدیم نمی‌توانستی به‌همین راحتی زندگی کنی. باید همواره آماده نوکری و بیگاری می‌بودی. الآن هر کسی همان‌طورکه می‌بینید رئیس خودش است، من هرجا بخواهم می‌روم و هرکاری بخواهم می‌کنم، شما هم همین‌طور، خوب معلوم است که این خوب است.»

براساس مقولات عمده و توضیحات ارائه‌شده می‌توان «آزادی از سلطهٔ خوانین» را به‌مثابه مقولهٔ هسته انتخاب کرد. بر طبق این مقوله، درک و ارزیابی نهایی قشقایی‌ها از قشربندی اجتماعی سنتی و احساس رها شدن از قیودات و شرایط نابرابر گذشته است. مقولهٔ محوری فوق تحت‌تأثیر یک‌سری شرایط و بسترها شکل‌گرفته و تحت‌تأثیر مجموعه‌ای از تعاملات و پیامدها به‌وجود آمده است. به‌طورکلی، در یک چنین ساختار سنّتی، تغییر شأن اجتماعی به‌ندرت روی‌می‌داد؛ زیرا منزلت اجتماعی افراد تقریباً ارثی و از پیش تعیین‌شده بود و بنابراین ارزش شخصی و فعالیت‌هایی که هر فرد می‌توانست در پیش گیرد، بستگی به قشری داشت که در آن متولد شده بود. این تعاملات با ابراز نارضایتی از وضعیت نابرابر موجود صورت‌گرفت و سپس به آگاهی عمومی مردم از شرایط نابرابر انجامید. در جریان فرآیند نارضایتی و آگاهی عمومی همان‌طورکه در مدل نیز دیده می‌شود، دو عامل دیگر وارد می‌شوند. عامل اول، دولت است که با ورود به منطقهٔ جایگزین قدرت خوانین و سایر اشکال سلطهٔ سنتی می‌شود. عامل دیگر نیز آموزش مدرن است که بر بالا رفتن درک و شعور مردم تأثیر مثبت گذاشته. این دو عامل تعاملات عشایر قشقایی را در قبال قشربندی سنتی نابرابر شدت می‌بخشد.

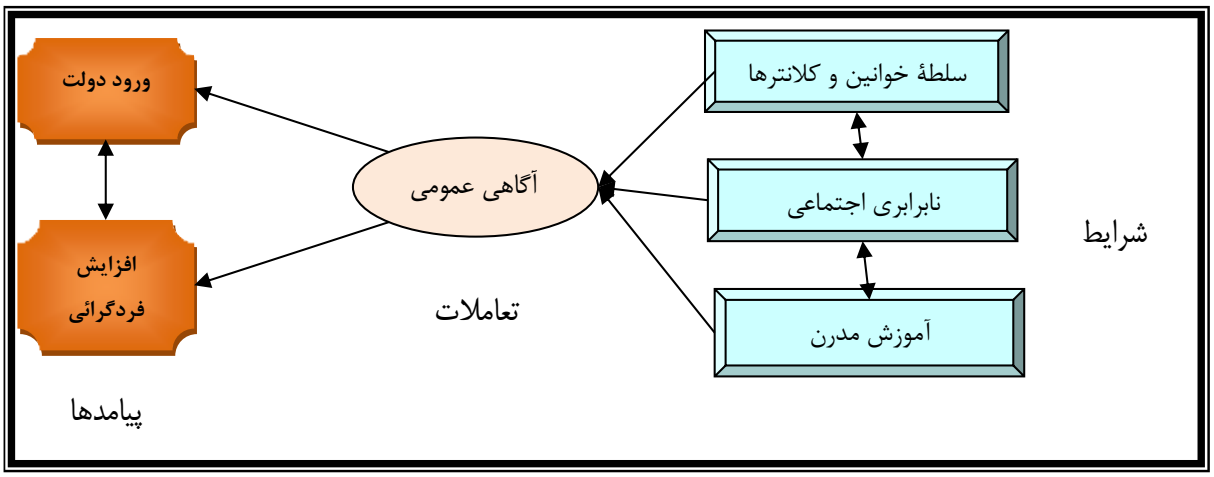

شکل ۱: مدل پارادایمی تغییر در قشربندی اجتماعی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Fig. 1: Paradigmatic Model of Change in Social Stratification (Authors, 2025).

۵-۲. تغییر در شیوهٔ معیشت

چه تغییراتی در شیوهٔ معیشتی عشایر قشقایی در طول چهار دههٔ اخیر رخ داده است؟

اقتصاد عمدهٔ ایل قشقایی مبتنی‌بر دامداری، باغداری، کوچ‌نشینی و تا حدی صنایع‌دستی سنتی است؛ با این‌وجود در طول چهار دههٔ اخیر، ایل قشقایی پذیرای یک‌سری تغییرات در شیوهٔ معیشت شده است. تغییرات مذکور گرچه محدود به‌نظر می‌رسند، اما ازنظر قشقایی‌ها تأثیرات و پیامدهای قابل‌ملاحظه‌ای بر زندگی اقتصادی آن‌ها گذاشته است. این تغییرات اقتصادی عبارت بودند از ورود برخی مشاغل خدماتی جدید نظیر مشاغل اداری-کارمندی، رانندگی، مغازه‌داری، تجارت و مهاجرت به شهرهای دیگر نظیر اصفهان و تهران به‌قصد فعالیت‌های ساختمانی و کارگری. پیدایش این فعالیت‌ها توانسته است سبک زندگی آن‌ها را تا حدی متحول کرده و بر وضعیت معیشت آن‌ها مؤثر باشد. بدین‌معنا که مشاغل جدید به بخشی از اقتصاد قشقایی‌ها شکل بخشیده و یا به‌عبارتی از تعداد مشاغل سنتی نظیر دامداری، کشاورزی و باغداری در مقایسه با قبل از ورود این عناصر کاسته شده است.

پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌های انجام شده، نقل‌قول‌های دارای مفهوم مرتبط با موضوع استخراج و مفاهیم اصلی از آن‌ها احصا شد؛ سپس محقق از کنار هم قراردادن مفاهیم مرتبط با هم به مقوله‌های فرعی رسید و درنهایت از به‌هم پیوست مقوله‌های فرعی، مقوله‌های اصلی استخراج شد. با بررسی داده‌های به‌دست آمده در مرحلهٔ کدگذاری اولیه یا کدگذاری باز ۲۰ مفهوم به‌دست آمد که بیانگر دیدگاه عمومی مردم عشایر قشقایی در رابطه با تغییرات معیشتی و نیز ارزیابی آن‌ها از پیامدهای آن است. بعد از انجام عملیات کدبندی باز، در مرحلهٔ دوم کدبندی، یعنی کدبندی محوری، مفاهیم مشترک و مشابه از نظر معنایی در قالب پنج مقولهٔ عمده طبقه‌بندی شدند. این مقولات از سطح بالاتری از انتزاع برخوردار بوده و دومین مرحله جهت تولید نظریهٔ زمینه‌ای است.

در این مرحله، پنج مقوله استخراج شدند که در ادامه به هر یک از مقولات فوق پرداخته می‌شود.

کاهش منابع معیشتی: فقدان زمین هموار برای کشاورزی، زمین‌های باغی، مراتع کافی و نسبتاً مناسب جهت دامداری و نیز ظرفیت‌های طبیعی دیگر می‌شود که می‌تواند معیشت ساکنان منطقه را تحت‌تأثیر قرار دهد. زندگی اکثر خانواده‌های قشقایی به کشاورزی سطحی، باغداری خرده‌پا و دامداری محدود به چند رأس دام وابسته است. به‌علاوه، قسمت زیادی از سال (بین ۳ تا ۵ ماه) را در نواحی ییلاقی می‌گذرانند و بدین‌ترتیب با مشکلات اقتصادی دشواری روبه‌رو هستند. در امر واقع با بررسی گذاری جامعهٔ موردمطالعه و نیز پژوهش در شیوهٔ معیشت آنان، می‌توان این نکته را دریافت که محدودیت فعالیت‌های اقتصادی در زندگی قشقایی‌ها متأثر از کمبود منابع است. از سوی دیگر، کوچ‌نشینی نیز همان‌طورکه عنوان شد پاسخی بوده است به فقر منابع گیاهی و علوفه. این بدان‌معنا نیست که ییلاق‌های موردنظر دارای منابع گیاهی کافی

جدول ۵: مقولات عمدهٔ مربوط به درک و تفسیر تغییر در نظام معیشتی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 5: Major Categories Related to the Perception and Interpretation of Change in the Livelihood System (Authors, 2025).

مقوله‌ها	مفاهیم	تعداد	درصد
کاهش منابع معیشتی	کمبود مراتع، کاهش رویه دامداری، باغداری محدود، صنایع‌دستی محدود، کوچ‌نشینی دشوار، فقدان صنایع جدید	۲۶	۱۰/۴
گسترش بخش غیر دامداری	معلمی، کارمندی، مغازه‌داری، رانندگی، تجارت خرده‌پا	۱۲	
سهم بازدارنده / مثبت دولت	ایجاد صنایع بسته‌بندی، اتکا به دولت، کمک‌های بلاعوض، پیش‌خرید محصولات، کم‌توجهی مسئولین	۱۶	۶
پذیرش تغییرات	استقبال از هرگونه شغل جدید، پذیرش فعالیت‌های نو، استقبال از فرصت‌های اقتصادی، علاقه مردم به زندگی جدید، میل به رفاه بیشتر، ابراز رضایت نسبی، بهبود وضع کنونی از گذشته، درآمدزایی مشاغل جدید، وجود مشاغل بیشتر	۲۴	۹/۶
توجه به انباشت تولیدات	انباشت محصولات دامی، بهبود وضع کنونی، فروش مازاد محصولات	۳۴	۱۳/۶

هستند، بلکه صرفاً از شرایط نسبتاً بهتری برخوردار هستند. زندگی در ییلاق‌های مذکور نیز به‌سختی می‌گذرد و همراه با انجام فعالیت‌های شبانه‌روزی است. در رابطه با کمبود منابع و تأثیرات آن یکی از افراد درگیر در پژوهش خاطرنشان می‌سازد:

> «مردم اینجا زحمات زیادی می‌کشند، کوچ‌نشینی شغل اصلی بسیاری از ماست. سرمایهٔ مالی هر خانواده‌ای را اگر حساب کنی، شاید آن‌قدر نباشد که انسان رویش بشود که بگوید. یعنی این‌قدر پایین است. در اینجا هر خانواده‌ای چند رأس دام هم دارد و کمتر مشغول کشاورزی هستند، چون زمین زیادی وجود ندارد. تعدادی کمی هم به باغداری مشغولند. این وضع باغداری هم کفاف زندگی ما را نمی‌دهد.»

گسترش بخش غیردامداری: زندگی بسیاری از خانواده‌ها به پرورش چند رأس گوسفند و بز و کوچ‌نشینی چندماهه محدود می‌شود. برخی دیگر به باغداری محدود و برخی دیگر نیز درگیر فعالیت‌های اقتصادی مانند قالی‌بافی، گیوه‌باقی و کارگری هستند. به‌طورکلی مردم به‌سختی معیشت خود را تأمین می‌کنند. البته به‌قول ساکنین منطقه زندگی آن‌ها مخصوصاً در گذشته و قبل از پیدایش شرایط اجتماعی کنونی بسیار بدتر بوده است، گرچه هنوز نیز از نظر آنان این فقر کماکان وجود دارد، اما با وضعیت گذشته قابل قیاس نیست. وضعیت سخت معیشت و گذران زندگی در گذشته باعث شده است که مردم این منطقه رویکرد مثبتی به تغییرات کنونی داشته باشند، گرچه هنوز هم این وضعیت نامناسب وجود دارد. روی‌هم‌رفته تغییرات ایجادشده در زندگی مردم قشقایی گرچه محدود به‌نظر می‌رسد، اما اکثر آنان در مقایسه با زندگی سخت گذشته خود، آن‌را مثبت و ارزیابی می‌کنند. درنتیجه محدودیت‌های مطرح شده، تعدادی از عشایر قشقایی به مشاغل جدیدی روی آورده‌اند که بتوانند ازطریق آن وضع اقتصادی خود را بهبود بخشند. ازجملهٔ این مشاغل می‌توان به کارمندی و به‌صورت خاص معلمی، رانندگی و مغازه‌داری اشاره کرد. افراد درگیر در این فعالیت‌ها در مقایسه با دیگر ساکنین از وضعیت اقتصادی نسبتاً بهتری برخوردار هستند و حتی دارای نفوذ بیشتری هستند. گرچه ممکن است درآمد حاصله از برخی از این مشاغل مانند مغازه‌داری چندان زیاد نباشد، اما از نظر عشایر به نسبت زندگی کوچ‌نشینی و دامداری بهتر به‌نظر می‌رسد. درگیر شدن عشایر در فعالیت‌های جدید باعث شده است که سطح زندگی مردم نسبتاً تغییر کند. بدین‌معنا که درآمد نسبی آنان بالا رفته و احساس رضایت عمومی داشته باشند؛ بنابراین، ورود مشاغل جدید به زندگی عشایر به‌مثابه تمهیدات و امکاناتی تصور و تفسیر می‌شوند که گرچه در مقیاس محدودی هستند، اما سطح انتخاب اقتصادی و نیز درآمد نسبی آنان را بالا برده است.

یکی از افراد مورد مصاحبه دربارهٔ زندگی گذشته‌اش چنین می‌گوید:

> «تا جایی‌که یادم می‌آید تنها وسیلهٔ کاسبی اکثر مردم در کنار چند رأس دام و یک مقدار باغداری، یک الاغ بوده که با آن کار و کاسبی می‌کردیم. انگور و گردو می‌بردیم جاهای

دیگر می‌فروختیم. در آن زمان نان به‌سختی گیر می‌آمد؛ یک چراغ فانوس بیشتر نداشتیم. همه‌اش فقروندداری بود؛ البته الآن هم مردم فقیر هستند، اما وضع بهتر شده است، به‌سختی گذشته نیست، یک‌جوری می‌توان کاری پیدا کرد.»

سهم بازدارنده/مثبت دولت: در نتیجهٔ مشکلات متعدد اقتصادی و نیز روی‌وردن مردم به برخی مشاغل نوین، عشایر بر این باور هستند که دولت می‌تواند با سرمایه‌گذاری در بخشی از اقتصاد دامی، زراعی، باغی و نیز صنایع‌دستی آن‌ها به توسعهٔ اقتصادی در منطقه کمک کند. از دیدگاه عشایر در صورت توجه و سرمایه‌گذاری دولت می‌توان حداقل اوضاع اقتصادی را بهتر کرد، چراکه در غیر این‌صورت تحمل شرایط سخت اقتصادی ناممکن می‌شود. از نظر آنان چنان‌چه سرمایه‌گذاری مناسب صورت نگیرد فشار اقتصادی مردم را وادار به مهاجرت‌های بی‌رویه مخصوصاً برای جوانان و یا فقر می‌کند. ازنظر آنان دولت می‌تواند وام‌های اقتصادی بدون بهره و یا بلاعوض اعطا کند. صنایع سبک بسته‌بندی خشکبار ایجاد کند، در محصولات سنتی سرمایه‌گذاری کرده و یا به مکانیزاسیون فعالیت‌های سنتی کمک نماید. در همین رابطه یکی از ساکنین عنوان می‌دارد:

«... بله در منطقهٔ ما هم قطعاً زمینه‌های پیشرفت اقتصادی هست؛ مثلاً همین گیوه‌بافی توسعه پیدا کند یا صنایع سبک خشکبار یا شرکت‌های تعاونی خرید میوه توسط دولت ایجاد شود، خوب است. ما از هرگونه سرمایه‌گذاری دولت استقبال می‌کنیم، یعنی از دولت کمک می‌خواهیم که برایمان کاری انجام دهد.»

پذیرش تغییرات: عشایر منطقه با رویکرد مثبتی به تغییرات ایجادشده نگاه می‌کنند؛ برهمین‌اساس، آن‌ها از هرگونه تغییر و توسعه‌ای در زندگی اقتصادی خود استقبال می‌کنند. مردم از پیدایش هرگونه تغییر اقتصادی که بهبود وضعیت اقتصادی آنان کمک کند استقبال می‌کنند. مردم به این نتیجه و ارزیابی رسیده‌اند که باید از تغییراتی که به دگرگونی در اقتصاد سنتی آنان می‌انجامد استقبال نمایند. در این‌زمینه یکی از افراد اظهار می‌دارد:

«تغییرات خوبه، الآن از صدقه‌سر همین تغییرات روند کوچ ما بسیار راحت شده. وسایل و امکانات زندگی بیشتری هست، آب و برق و جاده هست. شغل و کار هم تا حدی زیادتر شده است، می‌شود گذران کرد؛ در گذشته هیچی نداشتیم، نه امکانات، نه بهداشت، نه وسایل زندگی، نه جاده. به‌سختی زندگی خود را می‌چرخاندیم».

توجه به انباشت تولیدات: یکی از ویژگی‌های مطرح در زندگی قشقایی‌ها نسبت به گذشته، انباشت مازاد محصولات دامداری است که روانه بازارهای اقتصادی می‌شود. اگرچه تا چندی پیش این مهم صرفاً محدود به مصرف خود عشایر قشقایی می‌شد، اما امروزه باتوجه به استفادهٔ بهینه از محصولات و همچنین ریاضتی بودن اقتصاد در سطح کلی بسیاری از فرآورده‌های دامی روانهٔ بازارهای شهری می‌شود و ازطرفی هم ورود محصولات شهری به زندگی عشایر، بسیاری از فرآورده‌های دامی در بین عشایر عملاً بلااستفاده می‌ماند و این انباشت به مبادلهٔ کالا و یا تهاتر نمودن محصولات دامی با محصولات غیردامی گردیده است. در این‌زمینه یکی از پاسخ‌گویان می‌گوید:

«قبلاً فقط برای مصرف شخصی از محصولات لبنی استفاده می‌کردیم؛ اما امروزه خیلی از این محصولات را برای فروش به شهر می‌بریم. الآن روغن حیوانی، کشک، دوغ، پوست، پشم، حتی پهن گوسفندان هم درآمد دارد. مردم هم اقتصادی شدند و نمی‌گذارند چیزی از محصولات‌شان هدر برود.»

ایل قشقایی برای رفع نیازهای خود به داد و ستد و مبادله با جوامع ایلی همجوار و یکجانشین نیز می‌پرداخت. آن‌ها به دامداری و کوچ و شیوهٔ تولیدی زراعت پرداخته و فرآورده‌های لبنی و مواد موردنیاز شهرها و روستاها ازجمله: پوست، چرم، گوشت، شیر، پنیر، ماست، کره، زغال، چوب و کتیری را تولید می‌کردند و نقش اقتصادی مهمی در مجموع روابط اقتصادی داشتند و از بخش‌های تولیدی مهم جامعه به‌شمار می‌رفتند. به‌طورکلی تولید در جامعهٔ ایلی قشقایی دو نقش مهم و اساسی داشت؛ نخست، در تأمین مواد مورد نیاز مصرفی در درون ایل، و دیگر، مبادلهٔ اضافه تولید با مواد و کالاهایی

که در بیرون از جامعهٔ ایلی و در روستاها و شهرها تولید می‌شد و موردنیاز زندگی ایلیاتی‌ها بود. براساس مقولهٔ هستهٔ عشایر قشقایی «بهبود وضعیت اقتصادی» را در این فرآیند تغییرات اجتماعی درک و ارزیابی می‌کنند. بدین‌معنا که آنان بر این باورند تغییرات اقتصادی ایجاد شده و یا به‌عبارتی دگرگونی‌هایی که در نظام اقتصادی سنتی آن‌ها پدید آمده است، در راستای توسعه و افزایش سطح زندگی اقتصادی آن‌ها بوده است. عشایر قشقایی با رویکردی مثبت و کارکردی به تغییرات اقتصادی ایجاد شده می‌نگرند. نتیجهٔ این کنش و واکنش‌ها منجر به استخراج مدلی گردید که منطق تغییرات معیشتی و ارزیابی عشایر قشقایی از تغییرات مذکور را به تصویر می‌کشد.

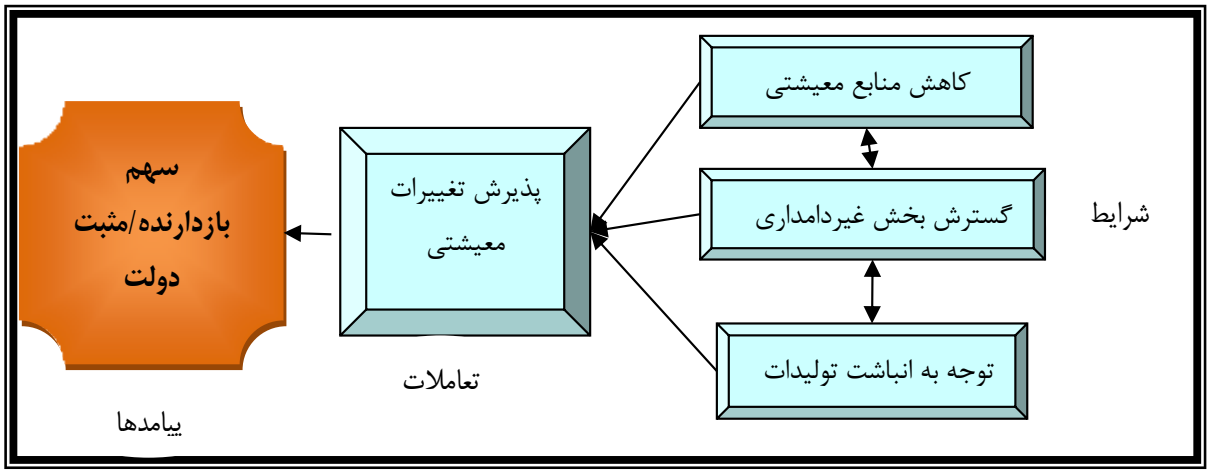

شکل ۲: مدل پارادایمی تغییرات معیشتی عشایر قشقایی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Fig. 2: Paradigmatic Model of Livelihood Changes among the Qashqai Nomads (Authors, 2025).

۵-۳. تغییر در نحوهٔ کوچ

جامعهٔ عشایری در بین قشقایی‌ها در نحوهٔ کوچ چه تغییراتی را تجربه کرده است؟

ورود وسایل نقلیهٔ موتوری باعث شده است که مردم عشایری از این وسایل در زندگی روزمرهٔ خود اعم‌از رفت‌وآمد به نواحی مختلف و نیز رفتن به نواحی ییلاقی و کوچ‌نشینی استفاده کنند. این امر به‌نوبهٔ خود مردم را قادر کرده است بر بسیاری از مشکلات اکولوژیکی در منطقه نائل آیند. قشقایی‌ها هنگام کوچ، از خط سیر مشخص و معینی می‌گذرند. بنابر سنّت، هر طایفه از «ایل راه» خاص خود عبور می‌کند و به‌ندرت اتفاق می‌افتد که این مسیر، ناشی از عرف عادت تغییر کند. با بررسی و تحلیل داده‌ها در مرحلهٔ کدگذاری اولیه یا کدگذاری باز ۱۹ مفهوم به‌دست آمد. بعد از انجام عملیات کدبندی باز، در مرحلهٔ دوم کدبندی، یعنی کدبندی محوری پنج مقوله استخراج شد که در جدول ۶، مقولات به تفکیک کدها و مفاهیم اولیه آورده شده‌اند.

جدول ۶: مقولات استخراج‌شدهٔ عمده مربوط به تغییرات در نحوهٔ کوچ (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 6: Major Categories Identified Regarding Changes in Migration Patterns among the Qashqai Nomads (Authors, 2025).

مقوله	مفهوم	تعداد	درصد
حفظ آداب کوچ‌نشینی	اعتقاد به استخاره برای زمان کوچ، نبود ستارهٔ نحس در مسیر حرکت، روشن بودن اجاق	۲۲	۸/۸
وضعیت سخت اکولوژیکی	ناهموار بودن منطقه، کوهستان خشن، مشکلات ارتباطی، فاصله طولانی، دشواری دسترسی به ییلاق‌ها	۲۸	۱۱/۲
کوتاه شدن مسیرهای کوچ	کوتاه شدن مسافت‌ها، دسترسی آسان به ییلاق‌ها	۱۳	۵/۲
ماشینی شدن کوچ	استفاده از وسایل نقلیه، کوتاه شدن مسافت‌ها، تسلط بر محیط کوهستانی منطقه	۲۵	۱۰
پیدایش توریسم	مسافرت مردم قشقایی، آمدن خارجی‌ها به مردم قشقایی، خرید صنایع‌دستی از مردم قشقایی، درآمدزایی نسبی توریست‌ها برای مغازه‌داران، آشنایی دیگران با فرهنگ مردم قشقایی	۱۵	۶

در مرحلهٔ کدگذاری محوری مربوط به تفسیر تغییرات در نحوهٔ کوچ، پنج مقوله استخراج شد. در ادامه به هر یک از مقولات فوق پرداخته می‌شود.

حفظ آداب کوچ‌نشینی: برای کوچ چه سالانه و چه موقت، ساعت و زمان را با استخاره تعیین می‌کنند و در جهت حرکت کوچندگان، وجود ستارهٔ نحس را خوش‌یمن نمی‌دانند، برای تعیین ساعت و مبارکی از افرادی که وارد بوده و شناخت دارند، سؤال می‌کنند. اگر ستاره در مسیر جهت نباشد کوچ می‌کنند، در غیر این‌صورت برای از بین بردن نحوست، شب قبل در جهت مخالف ستاره جابه‌جا می‌شوند تا نحس بودن سفر به پایان رسد. اگر شخصی می‌خواست به مسافرت برود، موضوع داشتن ستارهٔ نحس را درنظر می‌گیرد، به همین جهت اگر باید به‌سمت شمال مسافرت کند، شب در سمت جنوب چادر می‌خوابد. وقتی یکی از همسایگان کوچ کرد و رفت، همسایهٔ دیگر که یورد خود باقی‌مانده، جهت احترام تا سه شب به یورد همسایهٔ جدا شده رفته و در اجاقش آتش روشن می‌کند که حداقل یک ساعت آتش در اجاق بسوزد و چه می‌گویند اگر چادر در اینجا نیست، باید شعلهٔ اجاقش روشن و نورانی باشد. در این حوزه یکی از پاسخ‌گویان می‌گوید:

> «معمولاً اگر همسایه ما کوچ کند تا سه شب در یوردش چراغ یا شمع روشن می‌کنیم. این هم مایهٔ احترام است و هم این‌که اجاق همسایه باید روشن باشد. باید ما این سنت‌ها را حفظ کنیم. این‌ها بد نیستند. این کارها باعث میشه ما به‌هم پایبند باشیم و به‌هم احترام بذاریم. این برای ما می‌ماند.»

وضعیت سخت اکولوژیکی: درمورد وضعیت نامساعد و ناهموار اکولوژیکی در منطقه، مردم قشقایی بسیار صحبت شده است که تکرار آن در اینجا موضوعیتی ندارد. وضعیت جغرافیایی و کوهستانی خشن مردم قشقایی باعث شده است که امور مرتبط با حمل‌ونقل و ارتباطات درون و برون‌منطقه‌ای با مشکلات گوناگونی مواجه شود. از این‌رو، پیدایش وسایل ارتباطی ازنظر مردم قشقایی باعث شده است که فرآیند ارتباط آسان‌تر شده و مردم بتوانند بر مسائل سخت طبیعی مسلط شوند. به‌قول یکی از افراد مورد مصاحبه:

> «خود شما که می‌بینید ایجاد همه‌اش کوه و کمر است. شما یک روز اینجا می‌آیی و خسته‌وکوفته برمی‌گردی. ما که سال‌ها باید اینجا بمانیم، درست است که به اینجا عادت کرده‌ایم، ولی رفت‌وآمد ما بسیار مشکل است حتی نمی‌توان جادهٔ مناسبی هم کشید. یک‌جا کوه است، یک‌جا گردنه است. خود شما که دارید می‌بینید.»

کوتاه‌شدن مسیرهای کوچ: ایل‌راه‌ها که محل عبور و مرور عشایر و دام‌های آنان است، از سوی اشخاص حقیقی و حقوقی مورد تخریب و تصرف قرار گرفته و روزبه‌روز عرصه بر آنان تنگ و تنگ‌تر می‌شود. محدودیت‌های تردد، عشایر را مجبور به عبور از مسیرهای آسفالت در راه‌های اصلی و فرعی و روستایی و حتی خطوط ریلی کرده است، اقدامی که به‌واسطهٔ آن هرساله شاهد وقوع حوادث تلخی برای آنان بوده و هستیم. تلفات سنگین دام و وقوع حوادث تلخ، هر سال جزو رخدادهای کوچ عشایر است، عشایری که در مسیر ییلاق و قشلاق، همواره مورد دستبرد راهزنان و دام دزدان بوده و هستند. این قبیل مسائل ادامه زندگی را برای عشایر سخت کرده و برخی از آنان را باوجود میل باطنی، به یک‌جانشینی واداشته است. پیدایش وسایل ارتباطی و حمل‌ونقل ماشینی و راه‌سازی و ساخت جاده‌هایی که توسط دولت در این مسیرها احداث می‌شد، مسیر تردد را برای عشایر بهتر کرد. تحت‌تأثیر مشکلات اکولوژیکی، کمبود منابع و اشتغال‌زایی، امکانات حمل‌ونقل وارد مردم قشقایی شده است و از طرف مردم در زندگی روزمره مورداستفاده قرار گرفته است. یکی از افراد عنوان می‌کند:

> «قبلاً ما از راه‌های صعب‌العبور گذر می‌کردیم، خطرات زیادی ما را تهدید کرد؛ حملهٔ حیوانات وحشی؛ ریزش کوه، دزدی دام‌ها، درگیری با سایر قبایل و طوایف بر سر مرتع و آب به‌خصوص با ساکنان روستاها. البته خوب معلوم است که چاره‌ای هم نداشتیم. درگیری‌های زیادی با دولت داشتیم.»

ماشینی‌شدن کوچ: ورود تکنولوژی ارتباطی و حمل‌ونقل به مردم قشقایی باعث تسهیل رفت‌وآمد به نواحی شهری، افزایش رفت‌وآمد به روستاهای مجاور، حمل‌ونقل راحت آذوقه و امکانات به نواحی ییلاقی و غیره شده است. برای افراد این جامعه، سردسیر و گرمسیر یا کوچ و اطراق تفاوتی ندارد. قبلاً زنان باردار ایل همراه با کاروان دو ماه راهپیمایی می‌کنند و هم‌زمان با خطرات کوچ، وظایف سنگین خانه‌داری و همکاری با شوهر خود را نیز به عهده دارند؛ اما خم به ابرو نمی‌آورند. زنان و مردان ایل فکر می‌کنند، آن‌ها برای کار، فعالیت، رنج و زحمت بدون استراحت خلق شده‌اند! و لغتی به‌نام آرامش و استراحت در فرهنگ‌نامهٔ آنان وجود ندارد، بچه‌هایشان عادت کرده‌اند زود بیدار شوند و همراه با والدین خود، رنج سفر را تحمل نمایند. بازی، تفریح، پارک، گردش آن‌ها، فقط کار است و کار است و کار... امروزه در هریک از نواحی ییلاقی مردم قشقایی جادهٔ ماشین‌رو وجود دارد و در طول روز چندین وسیله در چندین نوبت مشغول مسافرکشی، تهیهٔ آذوقه و غیره هستند. این امر باعث شده است که مردم قشقایی وسایل حمل‌ونقل جدید را به‌مثابه امکاناتی تسهیل‌گر درک کنند. یکی از افراد مورد مصاحبه در همین‌راستا چنین می‌گوید:

> «قبلاً با بدبختی می‌رفتیم به ییلاق ... بچه با گهواره کول می‌کردیم و برای آوردن آذوقه چندین ساعت راه می‌رفتیم. بسیار در زحمت بودیم. الآن شکر خدا با ماشین در چند ساعت چندین‌بار می‌رویم ییلاق و برمی‌گردیم، به شهر می‌رویم و برمی‌گردیم. با این ماشین چه‌کارها که نمی‌شود کرد. اصلاً به‌نظر من نمی‌شود کرایهٔ ماشین را داد، این‌قدر خوب است، نعمتی است، الآن همه‌چیز آسان شده است، مثل قبل که نیست. الآن در چند ساعت می‌رویم آنجاها و برمی‌گردیم، خوب، باید بگویم که این وسایل همه‌چیز را راحت کرده است، همه‌چیز را.»

پیدایش توریسم: همان‌طورکه گفته شد، پیدایش تکنولوژی ارتباطی و حمل‌ونقل باعث شده که مردم قشقایی در اکثر مواقع پذیرای مهمانان و توریست‌های فراوان باشند. مردم قشقایی با بیان این امر معتقد بودند که پیدایش توریسم باعث بهبود وضعیت اقتصادی و آشنایی با فرهنگ آن‌ها می‌شود و فرهنگ مردم قشقایی را به دیگر نواحی معرفی می‌کند. بر این‌اساس، ایلات قشقایی از ورود تکنولوژی حمل‌ونقل و ارتباطات به جامعه خود استقبال کرده و ابراز رضایت می‌کنند، آنان با درک و ارزیابی این عناصر جدید و پی‌بردن به اهمیت کارکردی و ضروری آن در زندگی روزمره درک مثبت و مناسبی از آن دارند و بر این باورند که هرچه میزان این امکانات بیشتر باشد بر رفاه و راحتی زندگی آن‌ها از جهات گوناگون افزوده می‌شود. در همین‌رابطه یکی از ساکنین می‌گوید:

> «مردم امروزه به نواحی تفریحی و آبشارهای این منطقه زیاد مسافرت می‌کنند. مثلاً آبشار آب ملخ، یکی از مسیرهای زیبا و طبیعی گردشگری خارج از اصفهان است که از چشمه‌ای در دل کوهستان می‌جوشد و با فرود از صخره‌ها منظرهٔ زیبایی با یک طاقدیس سبزرنگ می‌سازد. از تهران، حتی خارجی‌ها. برای دیدن منطقه می‌آیند. خوب، این خوب است. باعث بالا رفتن درآمد منطقه هم می‌شود. اینجا یک سری چیزها می‌خرند یا صنایع‌دستی ما را می‌خرند، با فرهنگ غنی و قدیمی مردم قشقایی آشنا می‌شوند. این‌ها از برکت همین جاده و ماشین است.»

مقولهٔ محوری یا هسته باید بتواند ارزیابی کلی مردم قشقایی را از نحوهٔ کوچ نشینی در برگیرد، تسهیل در کوچ‌نشینی است. براساس این مفهوم که مقولهٔ محوری و هسته این بحث را شامل می‌شود، تکنولوژی حمل‌ونقل پدیده‌ای است که امور روزمرهٔ زندگی مردم قشقایی را آسان‌تر و راحت‌تر کرده است. با استفاده از این امکانات آن‌ها توانسته‌اند بر محدودیت‌های محیطی، مشکل آمدورفت و تهیه مایحتاج اساسی خود فائق آیند، از طرف دیگر، حمل‌ونقل و ارتباطات جدید بر تسهیل و بهبود اقتصادی در این منطقه نیز بسیار مؤثر بوده و به‌عنوان یک فرصت شغلی یا در ارتباط با شغل و فعالیت اقتصادی نیز درک شده است. چنین شرایطی باعث شده است که مردم قشقایی تعاملات خاصی در رابطه با تکنولوژی مذکور داشته باشند. این تعاملات در قالب استفادهٔ عملی از آن در زندگی روزمره و نیز ارزیابی مثبت از آن ابزارمی شود. بدین‌معنا که مردم

قشقایی آن‌را عملاً پذیرفته و به‌کار می‌برند و هم‌زمان از ورود فزآینده آن نیز استقبال کرده و آن‌را مثبت و کارکردی ارزیابی می‌نمایند. پیدایش تکنولوژی حمل‌ونقل در مسیر کوچ و تغییرات ایجاد شده در کوچ این ایل تحت شرایط و تعاملات مذکور منجر به تسهیل بخشی، افزایش ارتباطات برون‌منطقه‌ای و پیدایش صنعت توریسم شده است.

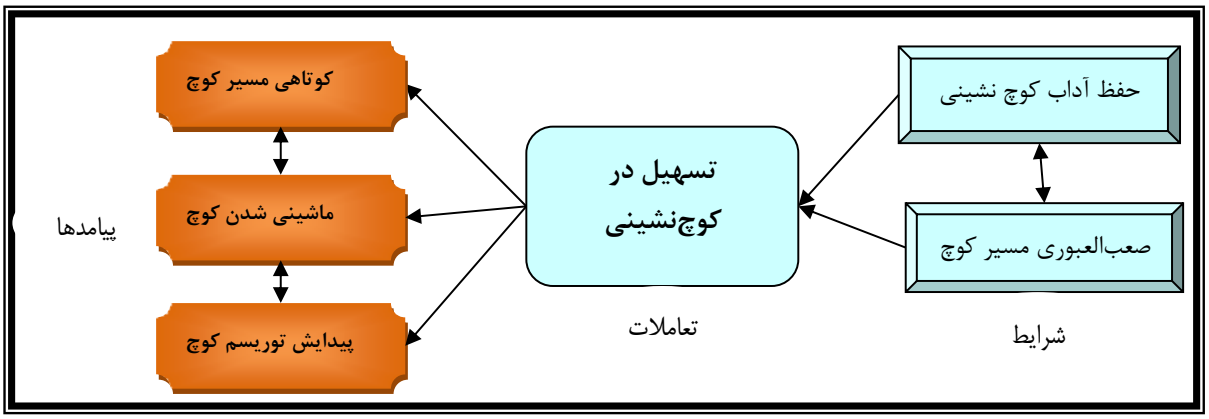

شکل ۳: مدل نظریهٔ زمینه‌ای تغییرات در نحوه کوچ عشایر قشقایی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Fig. 3: Grounded Theory Model of Changes in Migration Patterns among the Qashqai Nomads (Authors, 2025).

۴) تغییر در نظام خویشاوندی

نظام خویشاوندی در بین قشقایی‌ها چه تغییراتی را تجربه کرده است؟

مردم قشقایی یک جامعهٔ روستایی و سنتی است که در آن الگوهای خویشاوندی و قومی نقش مهمی را بازی می‌کنند. در امر واقع وجود الگوهای خویشاوندی سنتی از شاخص‌های عمدهٔ جوامع سنتی و حتی درحال‌توسعه است. در منطقهٔ مورد مطالعه اکثر مردم با یک‌دیگر رابطهٔ نسبی یا سببی خاصی دارند به‌گونه‌ای که تمام مردم قشقایی را می‌توان از بُعد نظام قومی و قبیله به‌هم مرتبط دانست. وجود روابط چهره به چهره، همیاری و همکاری در ادوار مختلف اقتصادی و اجتماعی و حتی در مسائل متعارف روزمره، پیوندهای ازدواجی فامیلی از مشخصه‌های عمدهٔ جوامع سنتی در حوزهٔ خویشاوندی است که در مردم قشقایی نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. با این‌وجود، این الگوها امروزه تحت‌تأثیر یک‌سری عوامل و شرایط دچار دگرگونی شده و تبعات خاصی نیز برای مردم قشقایی به‌دنبال داشته است. با بررسی داده‌های به‌دست آمده در مرحلهٔ کدگذاری اولیه یا کدگذاری باز ۲۲ مفهوم به‌دست آمد. بعد از انجام عملیات کدبندی باز، در مرحلهٔ دوم کدبندی، یعنی کدبندی محوری شش مقولهٔ استخراج شد که در جدول زیر مقولات به تفکیک کدها و مفاهیم اولیه آورده شده‌اند.

جدول ۷: مقولات استخراج‌شده عمده مربوط به درک و تفسیر تغییر در نظام قومی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 7: Major Categories Identified Regarding the Perception and Interpretation of Change in the Ethnic System (Authors, 2025).

مقوله	مفهوم	تعداد	درصد
کاهش روابط خویشاوندی و تمایل به حفظ آن	نبود شب‌نشینی‌ها، کم‌شدن صله‌رحم، کم شدن روابط اجتماعی و فامیلی، استقلال خویشاوندی، وجود نسبی روابط، آمدورفت نسبی، کمرنگ شدن نسبی خویشاوندی، آرزوی بازگشت روابط	۲۸	۱۱/۲
نقش رسانه‌های جمعی	نقش تلویزیون، ماهواره، سرگرمی‌های رسانه‌ای، وجود اخبار و برنامه‌ها، بمباران اطلاعاتی	۱۷	۶/۸
رقابت و چشم و هم‌چشمی	چشم و هم‌چشمی، منفعت طلبی، حساسیت به زندگی همدیگر، حسادت	۱۹	۷/۶
آموزش جدید	تحصیل در مدارس خارج از مردم قشقایی، رفتن به دانشگاه جوانان، مشغولیت‌های درسی معلمین، پیدایش مشاغل غیر محلی، کارمندی در شهرهای دیگر	۱۸	۷/۲
مشغله‌های زندگی	گرفتاری‌های شغلی، تحرکات کاری، شغل‌یابی، مسائل زندگی اقتصادی، اولویت مسائل مادی، کم شدن روابط مردم، دوستی بر اساس منافع	۲۷	۱۰/۸
مهاجرت‌های شغلی	رفتن به کارگری، مهاجرت، به سایر شهرهای دیگر، کم شدن روابط فامیلی مهاجران	۱۱	۴/۴

در مرحله کدگذاری محوری مربوط به درک و تفسیر تغییرات نظام خویشاوندی، شش مقوله استخراج شدند. در ادامه به‌اختصار به هر یک از مقولات فوق پرداخته می‌شود.

کاهش روابط خویشاوندی و تمایل به حفظ آن: نظام خویشاوندی در جامعهٔ ایلی، وظیفه و نقش بسیار مهمی در همبستگی شاخه‌های ایلی با یکدیگر دارد و استواری و دوام آن، انسجام و یکپارچگی سازمان اجتماعی ایل و استمرار و بقای آن‌را تضمین می‌کند. واحدهای تولیدی فعال در ایل، بیشتر براساس همبستگی میان خویشاوندان نسبی و سببی شکل می‌گیرد و کار می‌کند. خان‌ها و کلانتران ایل قشقایی که از قشر اجتماعی برتر جامعه به‌شمار می‌آمدند، غالباً از خانواده‌های درون قشر خود، گاهی نیز از قشرهای دیگر ایل همسر اختیار می‌کردند. ازدواج میان نوازندگان، چلنگران، سلمانی‌ها و... که از پایین‌ترین قشر جامعه به‌شمار می‌رفتند، درون‌گروهی بود و گروه‌ها و قشرهای دیگر به آن‌ها زن نمی‌دادند و از آن‌ها زن نمی‌گرفتند. ازدواج در ایل قشقایی از ویژگی‌های خاصی برخوردار است. همکاری صمیمانهٔ زن با همسر خود از لحظهٔ ازدواج تا دم مرگ در امور مختلف زندگی به‌ویژه نقش زن در تولید و کارکرد اقتصادی خانواده و همچنین ایجاد پیوندهای مستحکم فامیلی و درنتیجه ایجاد تعاون در روابط اجتماعی باعث اهمیت گزینش او می‌شود. در ایل قشقایی، ازدواج تک‌همسری است و درصورتی‌که مردی چند همسر اختیار نماید، توسط جامعه طرد می‌شود و افراد ایل، این عمل را ناپسند می‌پندارند. آمار طلاق در ایل قشقایی بسیار پایین و ناچیز است؛ به‌طوری‌که ممکن است در یک طایفه در طول سالیان دراز، طلاقی اتفاق نیفتد. یکی از افراد می‌گویند:

> «اینجا زن برای ما ناموس است و از احترام خاصی بین ایل برخوردار است. کسی جرأت ندارد بد نگاهش کند و شوهر بسیار وفادار به زن است. از طرفی زن هم همه‌جوره سعی در این دارد که زندگی راحتی برای همسرش ایجاد کند. چیزی به اسم طلاق برازنده نیست.»

نقش رسانه‌های جمعی: امروزه و در دورهٔ موردمطالعه، در بین مردم قشقایی از وسایل و تکنولوژی ارتباطی در سطح وسیع استفاده می‌شود. این رسانه‌ها شامل رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، تلفن همراه، تلویزیون و ماهواره است. در کنار آن از یک‌سری امکانات صوتی و تصویری دیگر نظیر ویدئو و سی‌دی نیز به‌وفور استفاده می‌گردد. ورود این رسانه‌ها به مردم قشقایی منشأ تغییرات بسیار زیادی بوده است. براساس مقولهٔ فوق رسانه‌های ارتباطی عوامل بسیار مهمی تلقی می‌شوند که از میزان تعاملات و ارتباطات بین مردم در قالب شب‌نشینی‌ها و سر زدن‌های مداوم گذشته و به‌قول مردم قشقایی «صله‌رحم» کاسته است. مردم قشقایی معتقدند که این رسانه‌ها باعث ایجاد سرگرمی مردم شده‌اند. یکی از افراد مورد مصاحبه خاطرنشان می‌سازد:

> «والله این قدر سرگرمی هست، هرکس شب‌ها به چیزی مشغول است، یکی به تلویزیون نگاه می‌کند، یکی هم به ماهواره؛ در قدیم جمع می‌شدیم بازی می‌کردیم. شب‌ها جمع می‌شدیم، الآن چیزهای دیگری آمده است. دیگر کسی به داستان‌ها و حکایت‌های قدیمی گوش نمی‌دهد، پای حرف‌های پیرمردها کمتر می‌نشینند، تلویزیون و ماهواره هست، حتی فامیل خیلی کم به همدیگر سر می‌زنند، سرگرمی‌ها زیاد شده، نمی‌گویم اصلاً سر نمی‌زنند، الآن هم شکر خدا روابط خوب است، اما به‌خوبی گذشته نیست.»

رقابت و چشم و هم‌چشمی: رقابت و حسادت به معنای کم‌ارزش شمردن دارایی‌ها و توانایی‌های خود و بها دادن به داشته‌ها و توانایی‌های دیگران است. کسی که چشم‌وهم‌چشمی می‌کند، اهداف و ارزش‌های خود را با آرمان‌های شخصی که ظاهراً برتر از او است، جایگزین می‌کند و برای این‌که به دیگران ثابت کند به‌اندازهٔ کافی خوب و یا بهتر از آن شخص است، وارد مسابقه‌ای خودساخته می‌شود که ریشه در حسادت فرد دارد. این پدیده درمیان مردم قشقایی همچون دیگر افراد جامعه وجود دارد. یکی از افراد مورد مصاحبه در این‌باره می‌گوید:

> «قدیم‌ها این مسائل نبود هر کسی به حق خودش قانع بود و حتی از داشته‌های دیگران نیز خوشحال می‌شد، حسادت همیشه وجود داشته و در بین ما قشقایی‌ها هم وجود داشته؛ اما زمان ما مثلاً اگر کسی ماشین می‌خرید ما خوشحال می‌شدیم که برای ما هم سود داره،

اصلاً این جوری نبود که چشم‌وهم‌چشمی وجود داشته باشد که اگر همسایهٔ من چیزی می‌خرد من هم حتماً باید برم بخرم.»

آموزش جدید: یکی دیگر از مسائلی که سبب تغییر در نظام خویشاوندی در بین قشقایی‌ها شده است آموزش و تحصیلات است. امروزه بیشتر جوانانی که دانشگاه می‌روند و در خوابگاه زندگی می‌کنند هفته‌ها و حتی ماه‌ها به خانواده و خویشاوندان خود سر نمی‌زنند. مسئله دیگری که وجود دارد این است که گاهی خانواده‌ها به خاطر مدرسه و دانشگاه فرزندان خود مجبور به مهاجرت به شهر می‌شوند که این مسئله هم باعث دوری و بی‌خبری فامیل از همدیگر می‌شود. در این‌زمینه یکی از افراد مورد مصاحبه می‌گوید:

«اینجا خیلی از جوانان ما که به دانشگاه رفتند دیگر بر نگشتند و در شهر مشغول به‌کار شدند گاهی اوقات که به آن‌ها تماس می‌گیریم که بیایند و به خانواده سر بزنند می‌گویند وقت نداریم مشغله‌مان زیاده.»

مشغله‌های زندگی: زندگی در دنیای جدید و عصر جهانی‌شدن باعث ایجاد مشغله‌ها و درگیری‌های ذهنی انسان امروز شده است مردم قشقایی هم از این مسئله مستثنی نیستند. یافتن شغل، گرفتاری‌های شغلی، مسائل اقتصادی، تجمل‌گرایی، گرایش به مادییات و ... از مسائل مهمی هستند که سبب تغییر در نظام خویشاوندی در بین قشقایی‌ها شده است. در این‌زمینه یکی از افراد مصاحبه‌شونده می‌گوید:

«مشکلات اقتصادی این‌قدر بالا گرفته که کسی از برادر خودش هم خبر ندارد. الآن نزدیک به یک‌سال است برادرم را ندیده‌ام و فقط تلفنی با هم صحبت می‌کنیم در شهر سرایه‌دار یک شرکت است می‌گوید نمی‌توانم حتی یک‌روز مرخصی بگیرم... .»

مهاجرت‌های شغلی: یکی از پیامدهای مهم مهاجرت و جنبهٔ تاریک آن تغییر و دگرگونی‌های ایجاد شده در نظام خویشاوندی است. جامعهٔ قشقایی نیز از این قاعده مستثنی نیست و مهاجرت‌های شغلی یکی از عوامل مهمی بوده است که سبب تغییر در نظام خویشاوندی در بین قشقایی‌ها شده است. موج مهاجرت در دهه‌های اخیر در بین مردم قشقایی سیر صعودی گرفته است و این مسئله اسباب نگرانی بزرگان قشقایی را فراهم آورده است. در این‌زمینه یکی از افراد مصاحبه‌شونده می‌گوید:

«یک‌زمانی اینجا همه خوش و خرم با هم بودند، همه مشغول دامپروری و کشاورزی بودند، الآن خیلی‌ها دام‌هایشان را فروخته‌اند و برای کار در کارخانه‌ها راهی شهر شده‌اند؛ دیگر هیچ‌چیز مثل گذشته نیست، فامیل از هم بی‌خبر هستند و هر کسی به فکر خودش است.»

مقولات مطرح‌شدهٔ فوق نمایانگر تغییر و تحولات ایجاد شده در نظام خویشاوندی مردم قشقایی و نیز درک و ارزیابی آن‌ها از این تغییرات است. مقولهٔ محوری و هسته در این بخش از نوشتار «حفظ سنت‌های نیک تاریخی» است. این مفهوم بیانگر نوعی احساس ناخرسندی از وضعیت کنونی و تمایل به بازگشت به‌شرایط گذشته است. براساس این مفهوم مردم قشقایی ضمن یادآوری روابط گرم خویشاوندی گذشته نسبت به حفظ این روابط تا حد امکان تأکید کرده و در مقایسه با گذشته از وضعیت تحول یافته کنونی ابراز تأسف می‌کنند. میل بازگشت، به‌عنوان احساس محوری و ارزیابی اساسی مردم قشقایی از دگرگونی در نظام خویشاوندی، متأثر از یک‌سری شرایط و بسترهاست. شرایط و بسترهای مورد بحث باعث تعاملات خاص مردم قشقایی شده و پیامد مشخصی نیز به‌دنبال دارند. در ادامه به بررسی شرایط، تعاملات و پیامدهای تغییر در نظام خویشاوندی پرداخته می‌شود (ر. ک. به: شکل ۴).

با عنایت به مقولات عمده می‌توان مقولهٔ ساختاربخش و ساختارزدا را به‌عنوان نهایی‌ترین مقولهٔ هسته انتخاب کرد. این مقوله، انتزاعی‌ترین مقولهٔ هسته و پاسخ نهایی به پرسش اصلی پژوهش، یعنی تغییرات اجتماعی زندگی عشایر قشقایی است. براساس این دو مقوله مردم قشقایی با تفسیر تغییرات ایجاد شده در دنیای جدید خود تغییر را به‌مثابه امری که دارای دو پیامد ساختاربخش و ساختارزدا است درک می‌کنند. قشقایی‌ها دنیای جدید خود را که با ورود نوسازی به‌صورت جدیدی نمایان شده است را تفسیر کرده، آن‌را ارزیابی کرده و هم‌اکنون نیز درک خاصی از این پدیده دارند. آن‌ها

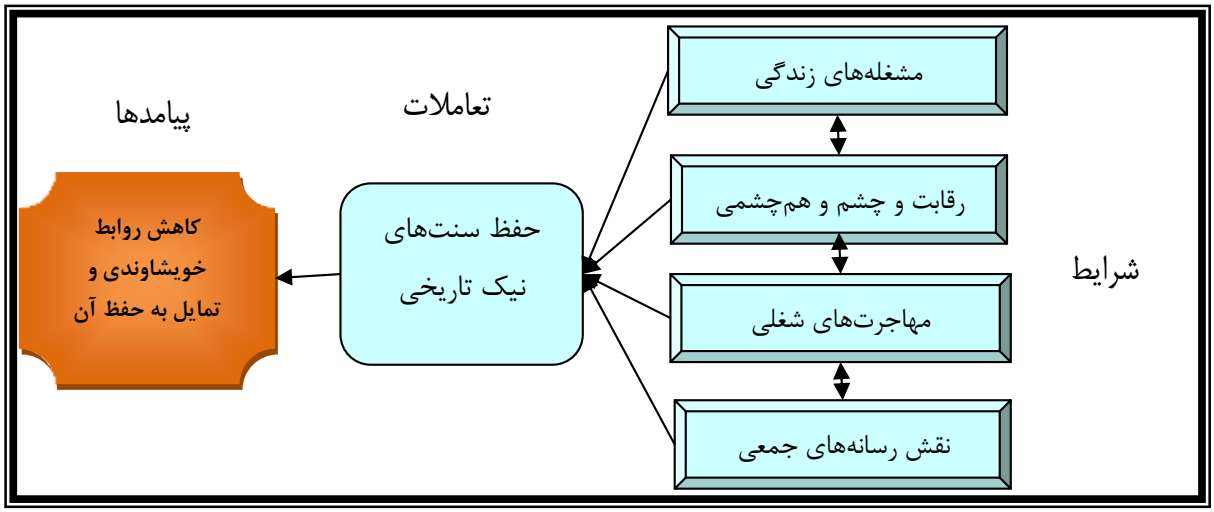

شکل ۴: فهم تغییر در نظام خویشاوندی به‌مثابه میل به حفظ سنت‌های نیک تاریخی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Fig. 4: Understanding Change in the Kinship System as a Desire to Preserve Valuable Historical Traditions (Authors, 2025).

تغییر را به‌مثابه پدیده‌ای می‌بینند که از یک طرف آن‌ها را قادر می‌سازد بر محیط اجتماعی و طبیعی خود فائق آمده و مشکلات اکولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خود را حل‌وفصل کنند و در جهت توسعه و ارتقای سطح زندگی خود گام بردارند. یا به‌عبارت‌دیگر به آن‌ها اجازهٔ ایجاد ساختار جدیدی متفاوت از شکل سنتی آن می‌بخشد این همان‌چیزی است که باعث استقبال از این تغییرات در بین قشقایی‌ها شده است؛ اما از طرف دیگر در کنار جنبه‌های مثبت آن، بسیاری از سنت‌ها و اعتقادات بومی آن‌ها به چالش کشیده شده است، بدین‌معنا که در معرض نابودی و از جاکندگی قرار دارند. در اینجا مردم ایل قشقایی با ابراز نگرانی و ناخرسندی، بر حفظ بسیاری از روش‌های سنتی خود تأکید دارند. تفسیر مردم قشقایی از تغییر به‌عنوان امری ساختاربخش و ساختارزدا بیانگر تصوری دو گانه است که در قالب فرصت/چالش میان سنت و مدرنیته مطرح است. چالش مذکور با این‌وجود، به نفع تسلط تغییر و شیوهٔ زندگی جدید است.

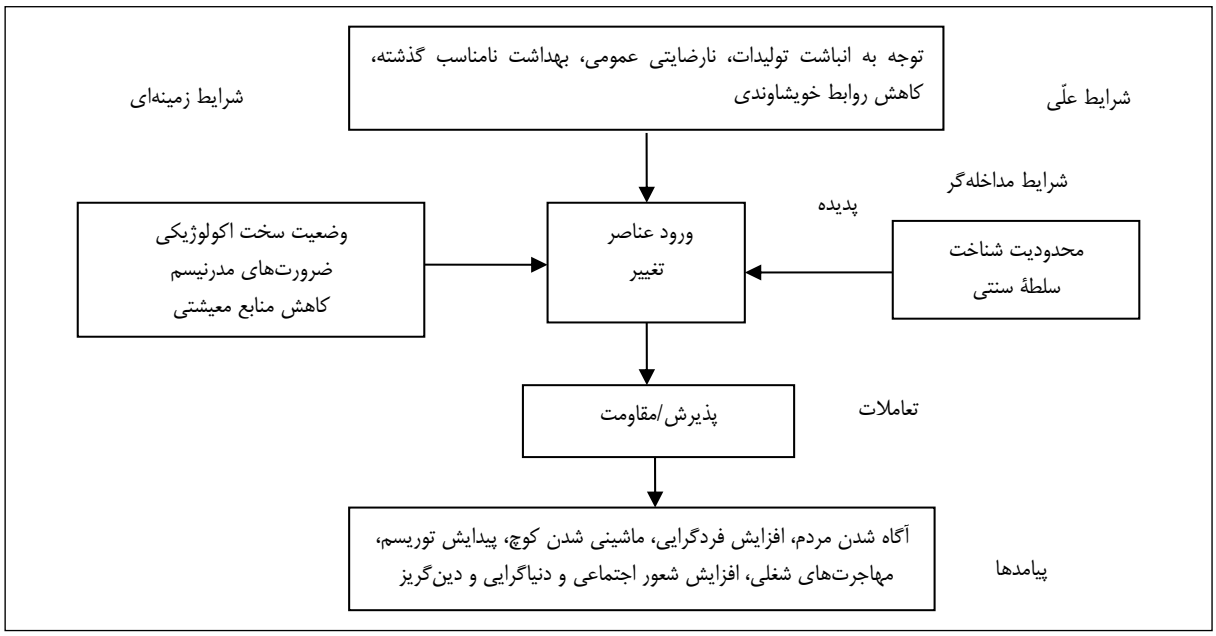

شکل ۵: مدل نهایی نظریه زمینه‌ای درک تغییرات به‌مثابه فرصت/چالش (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Fig. 5: Final Grounded Theory Model of Understanding Change as an Opportunity/Challenge (Authors, 2025).

براساس مدل فوق می‌توان گفت که تغییرات اجتماعی در عشایر قشقایی تحت‌تأثیر یک‌سری شرایط خاصی بوده است. این شرایط در سه دسته طبقه‌بندی‌شده‌اند که عبارتنداز: شرایط علّی، شرایط بستری و شرایط مداخله‌گر. در این بررسی شرایط علّی عبارتنداز: اقتصادی، بهداشتی، مسائل رفاهی و تحرک. شرایط مداخله‌گر نیز شامل سلطهٔ سنتی، محدودیت شناخت هستند. به‌علاوه مشکلات اکولوژیکی نیز در شرایط بستری طبقه‌بندی می‌شود. شرایط مذکور به‌طور کلی و در امتداد با یکدیگر باعث شدند که پدیده‌ای به‌نام تغییر شده است. با تغییرات اجتماعی در زندگی عشایر، مردم قشقایی در برابر آن استراتژی‌های خاصی را اتخاذ کردند. تعامل مذکور را می‌توان در قالب پذیرش فرآیند تغییر از یک‌طرف و مقاومت از آن از طرف دیگر در قالب یک پیوستار ارزیابی مثبت و ارزیابی منفی از عناصر تغییر اجتماعی دسته‌بندی کرد. در مواجهه با تغییرات اجتماعی، قشقایی‌ها به دو گونهٔ متفاوت با آن تعامل پیدا کرده و یا دو طیف استراتژی در برابر آن به‌کار بردند. این دو شیوهٔ تعامل یا استراتژی از پذیرش عملی تا ارزیابی منفی و مقاومت را شامل می‌شود. بدین‌معنا که قشقایی‌ها ضمن تأکید بر نقش و اهمیت عناصر جدید در توسعهٔ ابعاد متفاوت زندگی آنان، نسبت به از بین رفتن شیوه‌ها و روش‌های زندگی سنتی خود ابراز نگرانی کرده و نسبت به عناصر جدید با رویکردی محافظه‌کارانه و مشروط به همگرایی با اعتقادات و باورهای سنتی خود نگاه می‌کنند. مسئله اساسی عشایر از دیدگاه مردم‌شناسی این است که عشایر در مسیر تحول تاریخی به‌صورت قشری ضعیف و محروم از دستاوردهای تمدن جدی به زندگی سنتی خود ادامه داده‌اند. این قشر محروم را باید دریافت.

۶. نتیجه‌گیری

قشقایی‌ها به‌عنوان یکی از طوایف تأثیرگذار در ایران در چند دههٔ گذشته تغییرات اجتماعی بسیاری را تجربه کرده‌اند. جامعهٔ قشقایی که زندگی عشایری مبتنی‌بر اقتصاد دامداری و گله‌داری با دو بار کوچ در سال داشتند، اکنون سبک زندگی خود را به کلی تغییر داده و جمعیت زیادی از آن‌ها در شهرهای مختلف ایران ساکن شده‌اند. اگرچه هویت قبیله‌ای آن‌ها تقریباً دستخوش دگرگونی شده است، اما هنوز بخش بزرگی از جمعیت آن‌ها خود را «قشقایی» می‌دانند و به آداب‌ورسوم گذشته خود پایبند هستند و آرزوی بازگشت به دوران گذشته دارند. عمده‌ترین نتایج پژوهش عبارت بودنداز:

۱) تغییر در شیوهٔ معیشت: برای بررسی تغییرات در شیوهٔ معیشت بعد از انجام عملیات کدبندی باز، در مرحلهٔ دوم یعنی کدبندی محوری، مفاهیم مشترک و مشابه از نظر معنایی در قالب پنج مقولهٔ عمده (کاهش منابع معیشتی، گسترش بخش غیر دامداری، محوری بودن دولت، پذیرش تغییرات و توجه به انباشت تولیدات) طبقه‌بندی شدند. در مرحلهٔ کدگذاری گزینشی «تغییرات اقتصادی نوین» به‌عنوان مقولهٔ محوری یا هستهٔ گزینش گردید. این تغییرات با مطالعات صورت‌گرفته (پیشینهٔ پژوهش) تا حدودی هم‌راستا می‌باشد؛ به‌عنوان نمونه، قرخلو (۱۳۸۶) در پژوهشی نشان‌داد که مهاجرت به شهرها باعث تغییر در شیوهٔ معیشت ایل قشقایی شده است. در همین راستا، هافمن (۲۰۱۳) نیز در پژوهشی نشان‌داد که عشایر تلاش می‌کنند تا قادر به حفظ معیشت و وضعیت درآمدی خود در جهانی باشند که روش زندگی آن‌ها را عقب‌افتاده و غیرمنطقی می‌داند و امروزه درک و فهم کافی و کامل دربارهٔ حقیقت نظام‌های دامداری و شبانی امری لازم و ضروری است.

در تحلیل تغییرات در شیوهٔ معیشت و پذیرش تغییرات اقتصادی نوین در ایل قشقایی می‌توان گفت اقتصاد جامعهٔ ایل قشقایی از یک اقتصاد بسته به‌سمت اقتصادی صنعتی تغییر شکل پیدا کرده است. در اقتصاد بسته فقط مصرف مهم و موردتوجه بود و شیوهٔ بهره‌برداری خانوادگی و خانواده به‌عنوان اصلی‌ترین واحد تولید محسوب می‌گردید. قشقایی‌ها باوجود برخورداری از تکنولوژی ساده و ابتدایی و رابطهٔ ضعیف و منفصل با طبیعت تابع مقتضیات و قهر طبیعت بودند. تقسیم کار آن‌ها ابتدایی و طبیعی و مبتنی‌بر سن و جنس بود و نوع معیشت غالب آن‌ها دامداری بود که در این شیوهٔ معیشت مراتع نقش تعیین‌کننده‌ای داشتند. می‌توان استنباط کرد که اقتصاد عشایر از گله‌داری به سمت‌وسوی دامپروری صنعتی حرکت کرده است و صنایع‌دستی نیز به‌سمت صنایع ماشینی تغییر رویه داده است؛ ازجمله تغییرات اقتصادی در زندگی عشایر قشقایی، انبوه‌سازی است. باوجود این، عشایر امروزی علاقه‌مند هستند به‌جای تولید مواد لبنی که زحمت

زیاد و درآمد کمی دارد، فرآورده‌های گوشتی به‌صورت انبوه تولید کنند. یکی دیگر از ویژگی‌های تغییرات در زندگی عشایر امروزی قشقایی تطابق با اقتصاد مدرن (حرکت از تطابق با محیط به‌سمت تطابق با اقتصاد نوین) است. عشایر قشقایی گرچه در گذشته مقهور طبیعت بودند، اما اکنون بر اثر پیشرفت تکنولوژی بر طبیعت غلبه یافته و شیوهٔ معیشت خود را تغییر داده‌اند.

تغییرات صورت‌گرفته در شیوهٔ معیشت و پذیرش تحولات اقتصادی نوین درمیان ایل قشقایی براساس مبانی نظری پژوهش نیز قابل تفسیر می‌باشد. از دیدگاه سپانوس دانفی (۲۰۱۹) تغییرات در طول زمان رخ می‌دهد و اغلب پیامدهای عمیق و بلندمدتی برای جوامع دارد. لیخت (۲۰۱۹) بر این باور است که تغییر اجتماعی، تغییر چشمگیر ساختار اجتماعی و الگوهای فرهنگی در طول زمان است. اولودل (۲۰۲۰) نیز تغییر اجتماعی را به‌عنوان یک ویژگی همه‌جا حاضر و ضروری واقعیت اجتماعی توصیف می‌کند که ازطریق آن می‌توان تکامل جوامع انسانی و دگرگونی اجزاء، ساختارها، فرآیندها و نهادهای اساسی اجتماعی را توضیح داد. از دیدگاه ماتریالیسم تاریخی، مارکس توضیح داد که نیروی محرکهٔ اصلی تغییر جامعه، روابط اقتصادی است. به عقیدهٔ مارکس، همهٔ روابط و ساختارهای اجتماعی اعم‌از: دین، سیاست، فرهنگ و حتی جوامع و نیز تغییراتی که در آن‌ها رخ می‌دهد توسط فعالیت‌ها و روابط اقتصادی جمعی تعیین می‌شد. برای مارکس، همهٔ تحولات اجتماعی حول موقعیت متفاوت مردم در رابطه با «وسایل تولید» و مبارزهٔ مستمر برای منابع اقتصادی کمیاب جامعه می‌چرخید؛ از این‌رو، تغییر از عصری به عصر دیگر جامعه، ناشی از مبارزهٔ مستمر طبقاتی از مردم برای کسب منابع اقتصادی است که درنهایت به زوال آن عصر و جایگزینی مرحلهٔ دیگری از زندگی اقتصادی و اجتماعی که پیشرفته‌تر است، می‌انجامد.

۲) تغییر در نظام قشربندی اجتماعی: برای بررسی تغییرات در نظام قشربندی اجتماعی بعد از انجام عملیات کدبندی باز، در مرحلهٔ دوم یعنی کدبندی محوری، مفاهیم مشترک و مشابه از نظر معنایی در قالب شش مقولهٔ عمده (سلطهٔ ایلخان، خوانین و کلانتران، نارضایتی عمومی، آگاه شدن مردم، ورود دولت، آموزش مدرن و افزایش فردگرایی) طبقه‌بندی شدند. در مرحلهٔ کدگذاری گزینشی «آزادی از قید خوانین» به‌عنوان مقولهٔ محوری یا هستهٔ گزینش گردید. این تغییرات تا حدودی با پیشینهٔ پژوهش هم‌راستا می‌باشد؛ به‌عنوان نمونه، نظری و یزدان‌پناه (۱۳۹۸) در پژوهشی نشان‌دادند که ساختار سیاسی-اجتماعی ایل قشقایی به‌گونه‌ای سلسله‌مراتبی در پاسخ به نیازهای ایل بوده است و ساختار قدرت در آن نه لزوماً براساس قدرت معطوف به خشونت حاکمان و زور محض رؤسای ایل، بلکه براساس نمادها، مناسک و آداب‌ورسوم سامان‌یافته است. رجایی‌دستغیب و همکاران (۱۴۰۰) نیز در پژوهشی نشان‌دادند که محمدرضا شاه با کمک انگلیس و آمریکا بعد از کودتای ۲۸ مرداد، توانست ایلخانی را در ایل قشقایی برچیند و ساختار ایل را نابود کند. همچنین صیادی و همکاران (۱۴۰۳) و نیازی و همکاران (۱۴۰۲) نیز به‌نوعی در مطالعات خود به تغیرات اجتماعی در ساختار و نظام قشربندی اجتماعی در ایل قشقایی پرداخته‌اند. در تحلیل نهایی می‌توان گفت از نظر قشربندی اجتماعی، نظام سلسله‌مراتبی در جامعهٔ قشقایی از عصر رضاشاه به‌بعد کاملاً به‌هم ریخته است. در گذشته امکان رقابت در این جامعه کمتر بود و آن‌چه جایگاه افراد را در سیستم طبقاتی اجتماعی تعیین می‌کرد اصل و نسب و نظام پدرتباری، حاکمیت و سلطه داشت. بسته به این‌که تیره، طایفه و نسب فرد از کدام دودمان است، جایگاه طبقاتی او تعیین و موقعیت اجتماعی‌اش تعیین می‌شد. به‌علاوه فقدان رقابت و تنوع شغلی موجب‌شده بود پایگاه شغلی و منزلت اجتماعی در بین قشقایی‌ها خیلی پایین و در عین‌حال ثابت بماند. تودهٔ قشقایی‌ها اغلب شغل ثابت و پایگاه شغلی پایینی در نظام سلسله‌مراتب شغلی در اختیار داشتند؛ یعنی عموماً دامدار بودند. در سلسله‌مراتب بالاتر ایلی کلانتران، خوانین، کدخدایان، ریش‌سفیدان و گروه‌های اجتماعی مطرود و نیمه‌مطرود حضور داشتند. وقوع انقلاب اسلامی آخرین ضربه را بر پیکرهٔ بی‌جان خان‌سالاری در ایلات وارد کرد. با تحکیم و تثبیت قدرت دولت مرکزی، به‌تدریج قدرت کلانتران طوایف در مناطق قشقایی از بین رفت و آن‌هایی که به نظام پهلوی وابستگی‌هایی داشتند، اعتبار خود در را مناطق ایلی و محافل انقلابی از دست دادند. به‌طورکلی می‌توان گفت ظهور دولت مدرن، بروکراسی، نظام آموزشی نوین و آگاهی مردم ازجمله عوامل مهمی بودند که باعث دگرگونی در نظام قشربندی ایل قشقایی گردید.

به عقیدهٔ نظریه‌پردازان مکتب تضاد، تغییر اجتماعی ازطریق نبرد مداوم بین طبقات اجتماعی برای کنترل منابع و پیگیری منافع آن‌ها، رخ می‌دهد، زیرا طبقات زیردست وضعیت موجود را به چالش می‌کشند و برای جامعه‌ای عادلانه‌تر تلاش می‌کنند. در این چارچوب، مارکس زیرساخت‌های مادی (اقتصادی) را تعیین‌کنندهٔ نظام اجتماعی می‌داند که در بطن جامعه اتفاق می‌افتد. مارکس در فرمول‌بندی گزارهٔ خود درمورد فرآیند تضاد، بر دسترسی نابرابر به منابع تأکید می‌کند. این مسئله، حذف گروهی را ایجاد می‌کند که از یک‌سو خود را به‌عنوان طبقهٔ مسلط و از طرف دیگر طبقهٔ زیردست قرار می‌دهد. علاوه‌بر این، مارکس می‌گوید که کسانی که تابع (زیردست) هستند، با زیر سؤال بردن الگوی توزیع نابرابر منابع، نگران منافع جمعی خود بر سر تسلط گروه خواهند بود. نتیجهٔ ازهم‌گسیختگی روابط بین گروه مسلط و گروه تابع به‌دلیل تمایل بیگانگی ایجاد شده توسط گروه مسلط نسبت به گروه تابع است. در این شرایط، طبقهٔ زیردست با ایجاد وحدت ایدئولوژیک، نظام جاری را زیر سؤال می‌برد و ازطریق رهبری جمعی در برابر طبقهٔ مسلط «مقاومت» انجام می‌دهد. این همان‌چیزی است که باعث دوقطبی شدن بین این دو طبقه می‌شود که طولانی‌مدت است. برخلاف مارکس، وِبِر بر نظریهٔ تضاد از منظر ساختار ایدئولوژیک تأکید دارد. ماکس وبر در مشاهدهٔ روند تضاد بین طبقهٔ مسلط و طبقهٔ زیردست به مفهوم کلیدی عقلانیت صوری اشاره می‌کند. در این مورد، وبر نمونه‌ای از فرآیند بوروکراتیزاسیون را که در نهادهای سیاسی دسته‌بندی می‌کند، ارائه می‌دهد. به گفتهٔ وی، بوروکراسی اختیارات مختلفی دارد و به سه نظام اقتدار سنتی، کاریزماتیک و عقلانی-قانونی تقسیم می‌شود. از میان سه نظامِ اقتدار، اقتدار عقلانی-قانونی تنها در جامعهٔ مدرن غربی می‌تواند توسعه یابد و تنها در این نظام اقتدار عقلانی-مشروع است که بوروکراسی مدرن می‌تواند به‌طور کامل توسعه یابد. البته این با بوروکراسی‌ها در جهان‌های دیگر متفاوت است، جایی‌که اقتدار کاریزماتیک یا سنتی مانع توسعهٔ نظام‌های حقوقی عقلانی و بوروکراسی‌های مدرن می‌شود.

۳) ماشینی‌شدن کوچ (تغییر در حمل‌ونقل و نحوهٔ کوچ): برای بررسی تغییرات در تغییر در حمل‌ونقل و نحوهٔ کوچ بعد از انجام عملیات کدبندی باز، از نظر معنایی در قالب پنج مقولهٔ عمده (حفظ آداب کوچ‌نشینی، وضعیت سخت اکولوژیکی، کوتاه‌شدن مسیرهای کوچ، ماشینی‌شدن کوچ و پیدایش توریسم) طبقه‌بندی شدند. در مرحله کدگذاری گزینشی «پیدایش تکنولوژی حمل‌ونقل و تسهیل در کوچ‌نشینی» به‌عنوان مقولهٔ محوری یا هستهٔ گزینش گردید. این تغییرات با پیشینهٔ پژوهش تا حدودی هم‌راستا می‌باشد؛ به‌عنوان مثال، طهماسبی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی نشان‌دادند که «سست‌شدن ارزش‌های زندگی کوچ‌نشینی»، «رواج فرهنگ مصرف‌گرایی» و «گرایش به سبک زندگی شهری» در شکل‌گیری و انتخاب الگوها و راهبردهای اتّخاذشده توسّط عشایر ایفای نقش کرده و درنهایت چالش‌ها و فرصت‌هایی را پدید آورده‌اند. جهانگیری و مرادی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای نشان‌دادند که جامعهٔ عشایری ایران دستخوش تحولات گسترده گردیده و نمود عینی و اصلی این تحولات، شتاب روزافزون در اسکان و یکجانشینی و تغییر الگوی زیست است. وارنوم و گروسمن (۲۰۱۷) نیز در پژوهشی فشارهای محیطی خاصی را شناسایی کردند که تغییراتی را در روان‌شناسی برمی‌انگیزد و درنتیجه دقت بیشتری را در پیش‌بینی تغییرات فرهنگی خاص براساس تغییرات در شرایط اکولوژیکی ممکن می‌سازد.

ماشینی‌شدن کوچ با افزایش دسترسی به حمل‌ونقل سریع همراه شده است. به این‌معنا که اگر زمانی برای حمل‌ونقل وسایل زندگی و چادرها و همچنین دام‌ها از حیوانات بارکش استفاده می‌شد، امروزه از کامیون‌های شهری به‌صورت اجاره‌ای و یا شخصی استفاده می‌شود و این مهم از تلف شدن دام‌ها به خاطر طولانی بودن مسیرها جلوگیری می‌کرد و از طرفی مدیریت بهینهٔ محصولات دامی به‌همراه داشت. بررسی تغییر در نظام ارتباطات و حمل‌ونقل در عشایر قشقایی و تغییرات آن نشان از یک فرصت و راهبرد موردقبول برای عشایر قشقایی است. از طرف دیگر درک، تفسیر و ارزیابی عشایر از پیامدهای این تغییرات مثبت برآورد می‌شود. قشقایی‌ها امروزه بخشی از کوچ خود را با اتومبیل و کامیون انجام می‌دهند و فقط افراد بالغ پای پیاده گله را همراهی می‌کنند و سایر اعضای خانواده ایل با اتومبیل سفر می‌کنند. جایگزینی وسایل موتوری و کم‌شدن تعداد حیوانات باربر هزینه‌های سنگینی را برای خانواده‌های بدون ماشین تحمیل می‌کند؛ و از طرفی هم، این وسایل یک نوع وابستگی جدید در ارتباط با شهرها ایجاد نموده است. به‌طور خلاصه رواج روزافزون کوچ ماشینی

در بین قشقایی‌ها موجب تسریع و تسهیل کوچ و به‌هم خوردن تقویم کوچ و درنهایت حضور زودهنگام در قلمروهای استقرار و چرای قبل از موعد مراتع و حذف دورهٔ میان‌بند شده است.

۴) تغییر در ازدواج و خویشاوندی: برای بررسی تغییرات در ازدواج و خویشاوندی از نظر معنایی در قالب شش مقولهٔ عمده (کاهش روابط خویشاوندی و تمایل به حفظ آن، نقش رسانه‌های جمعی، مهاجرت‌های شغلی، آموزش جدید، مشغله‌های زندگی و رقابت و چشم و هم‌چشمی) طبقه‌بندی شدند. در مرحلهٔ کدگذاری گزینشی «حفظ سنت‌های نیک تاریخی» به‌عنوان مقولهٔ محوری یا هستهٔ گزینش گردید. این تغییرات با پیشینهٔ پژوهش تا حدودی هم‌راستا می‌باشد؛ به‌عنوان مثال، رحیمی‌جابری (۱۳۹۴) در پژوهشی نشان‌داد که نظام عشایری قشقایی دارای تاریخی کهن است که در جهت شرایط زندگی کوچ‌نشینی شکل گرفته است. خانواده، کوچک‌ترین واحد اجتماع و هستهٔ اصلی ایل است که نظام طبقاتی حاکم‌بر آن در امر ازدواج، نقش مهمی ایفا می‌کند. مرد دارای اقتدار و تصمیم‌گیرندهٔ نهایی است و زن نیز در عین تابعیت، نقش تعیین‌کننده‌ای در مدیریت امور خانواده دارد. خانواده به‌ظاهر مستقل، اما نفوذ گروه‌های خویشاوند در ابعاد و جنبه‌های مختلف آن کاملاً مشهود است. نویسنده در پایان، نتیجه می‌گیرد که خانواده در نزد ایل قشقایی از لحاظ ساختاری، گسترده، تک همسر، پدرسالار و درون همسر (ازدواج درون‌گروهی) است. شبان‌پیشه (۱۳۹۴) نیز در پژوهشی نشان‌داد که اعتقادات دینی و آداب‌ورسوم و روابط خویشاوندی در بین عشایر تا حدی تضعیف شده است که تضعیف این عوامل به‌دلیل ورود رسانه‌ها، ارتباطات برون طایفه‌ای و فرصت‌های شغل‌یابی جدید می‌باشد. اینگلهارت (۲۰۱۸) در پژوهشی نشان‌داد که در دهه‌های اخیر، افزایش سطح امنیت اقتصادی و فیزیکی، ارزش‌ها و انگیزه‌های انسانی را تغییر داده و درنتیجه جوامع را متحول کرده است. ناامنی اقتصادی و فیزیکی منجر به بیگانه‌هراسی، همبستگی قوی درون‌گروهی، سیاست اقتدارگرایانه و پایبندی سخت به هنجارهای فرهنگی سنتی می‌شود. برعکس، شرایط امن منجر به تحمل بیشتر گروه‌های بیرونی، گشودگی نسبت به ایده‌های جدید و هنجارهای اجتماعی برابرتر می‌شود. از دیدگاه وی مدرنیزاسیون سطوح امنیتی حاکم را افزایش می‌دهد و تغییرات فرهنگی فراگیر را در کشورهای توسعه‌یافته ایجاد می‌کند.

پارسونز فرآیندهای تغییر اجتماعی در درون نظام اجتماعی را با ترسیم نمونه‌هایی از نظام خانواده به تصویر می‌کشد. خانواده به‌طور ذاتی ازطریق چرخهٔ زندگی افرادی که اعضای آن هستند، دستخوش تغییرات می‌شود. فرآیندهای تولد، بلوغ، بزرگ‌سالی، پیری و مرگ درونی در سیستم خانواده هستند و هر یک پیامدهای اجتماعی را به‌دنبال دارد که نیازمند تغییر و تعدیل جدید در نقش‌های خانوادگی، شغل، اقتدار، موقعیت و همچنین ارزش‌ها و باورهای خانواده است. اعضای آن مکانیسم اجتماعی‌شدن کودک برای این روند تداوم و تغییر در خانواده بسیار مهم است. ارزش‌های سیستم را در شخصیت کودک حک می‌کند، اما با بزرگ‌تر شدن کودک، ارزش‌های دیگری از سیستم‌های بزرگ‌تر جامعه نشأت می‌گیرد. نقش‌ها و انتظارات جدید در زندگی بزرگ‌سالی ممکن است همیشه با نقش‌های کودک هماهنگ نباشد و بنابراین سیستم خانواده فرآیندی درونی از ثبات و تغییر دارد. از این‌منظر عوامل جامعه‌پذیری مانند: خانواده، نظام آموزشی و رسانه‌ها نقش بسیار مهمی ایفا می‌کنند و باعث تغییر نقش‌ها در طول زمان می‌شوند. برخی از ارزش‌ها فراموش می‌شوند و ارزش‌های جدیدی جایگزین می‌شوند، روابط عاطفی کم‌رنگ می‌شوند و روابط رسمی جایگزین می‌شوند که این عوامل به‌نوبه خود باعث ایجاد تغییرات در نظام خویشاوندی و خانواده می‌شود.

۶-۱. پیشنهادهای پژوهش

۱) ایجاد تسهیلات در مناطق عشایری در جهت کاهش مهاجرت به شهرها و به‌نوعی تشویق بر فعالیت در روستاها؛

۲) پیشنهاد می‌شود با کمک به افزایش میزان صنایع‌دستی در کنار فعالیت‌های کشاورزی درآمد روستاییان بهبود یابد؛

۳) مدیریت بهینهٔ دام در مرتع عشایری و توازن بین مرتع عشایری و میزان دام. از آنجا که غالب هر جامعهٔ عشایری را دام بومی تشکیل می‌دهد که دارای راندمان تولید کمّی نسبت به دام‌های با نژاد اصلاح‌شده است. پیشنهاد می‌شود با

حمایت دامداران و ایجاد تسهیلات لازم در جهت استفاده از دام‌های با راندمان تولید بالاتر در منطقه سبب افزایش درآمد بهره‌برداران و کاهش فشار ناشی از وارد کردن واحد دامی بیشتر به مراتع شود؛

۴) تکه‌تکه بودن زمین‌ها از دیگر علل کمّی درآمد روستاییان و مهاجرت آنان است که پیشنهاد می‌شود طرح‌های یکپارچه‌سازی زمین‌ها اقدامات لازم برای حل این مشکل انجام شود؛

۵) از آنجایی‌که سرمایه‌گذاری دولت در بخش کشاورزی به‌دلیل ماهیت خاص این بخش محدود است، توجه بخش خصوصی به بخش کشاورزی به‌دلیل توانایی بالقوه این بخش در افزایش تولید و رشد اقتصادی از راه سرمایه‌گذاری در امور گوناگون ضروری به‌نظر می‌رسد؛

۶) پیشنهاد می‌شود با ایجاد زمینه‌های اشتغال و درآمد برای جوانان و زنان علاوه‌بر بهبود وضعیت اقتصادی خانوارها، نرخ بیکاری در بین خانوارهای عشایری کاهش داد.

سپاسگزاری

در پایان نویسندگان برخود لازم می‌دانند که از داوران ناشناس نشریه با نظرات ارزشمند خود به غنای متن مقاله افزودند، قدردانی نمایند.

درصد مشارکت نویسندگان

این مقاله مستخرج از رسالهٔ نویسندهٔ اول به راهنمایی نویسندهٔ دوم و مشاورهٔ نویسندهٔ سوم بوده است؛ برهمین اساس گردآوری مطالب توسط نویسندهٔ اول و نگارش آن تحت نظارت نویسندگان دوم و سوم بوده است.

تضاد منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر در ارجاع‌دهی و دقیق بودن آن در متن و انتهای مقاله، نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

پی‌نوشت

1. Ilyas
2. Yembuu
3. Guha & Ismail
4. Hoffman
5. Spanos Dunfey
6. Leicht
7. Oludele
8. Odunaike
9. Ololube
10. De la Sablonniere
11. Comte
12. Spencer
13. Pareto
14. Marx & Engels
15. Durkheim & Parson
16. Akujobi & Jack
17. Wahab
18. Plato
19. Splenger
20. Sorokin
21. Wagner
22. Marquis
23. Pizer & Travers
24. Schneiderman

25. Thomas & Veno
26. Breakwell & Lyons
27. Crockett & Silbereisen
28. Silbereisen & Tomasik
29. Blackwood
30. Tajfel & Turner
31. Sidanius & Pratto
32. Runciman
33. de la Sablonnière
34. Benet-Martínez & Haritatos
35. Amiot
36. Breakwell
37. Jost
39. Steele
39. Goodwin
40. Feldman & Laland
41. Laland
42. Pinquart & Silbereisen
43. Greenfield
44. Sanzgiri & Gottlieb
45. Reichers
46. Tucker
47. Elliott

کتابنامه

- جهانگیری، جهانگیر؛ و مرادی، گلمراد، (۱۳۸۸). تحلیل مکانی و جمعیتی نظام عشایری استان کهگیلویه و بویراحمد و ارایه طرح‌ها و الگوهای مناسب برای توسعهٔ پایدار منابع طبیعی و ساماندهی مکان‌های عشایری. مجله علمی آمایش سرزمین، ۱(۱): ۱۲۰-۸۹. https://jtcp.ut.ac.ir/article_20010.html
- حاجی‌ناصری، سعید؛ و یزدان‌پناه، میلاد، (۱۴۰۰). تبیین جامعه‌شناختی- نهادی آموزش عشایری در ایران: مطالعه موردی ایل قشقایی. فصلنامه سیاست، ۵۱(۲): ۴۶۰-۴۳۵. https://doi.org/10.22059/jpq.2021.83354
- حیدری، آرمان؛ بهشتی، سید صمد؛ و نراقی‌منش، مسلم، (۱۴۰۲). عوامل فرهنگی-روان‌شناختی مرتبط با نگرش نسبت به گذارهای اجتماعی (مورد مطالعهٔ دانش‌آموزان مقطع متوسطهٔ دوم شهر یاسوج). پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۲(۲۲): ۴۱-۷۲. https://doi.org/10.22084/csr.2023.25472.2043
- رحیمی جابری، اعظم. (۱۳۹۴). جامعه‌شناسی تاریخی نظام خانواده در ایل قشقایی. تحقیقات تاریخ اقتصادی، ۴(۲): ۹۳-۱۱۰. https://economichistory.ihcs.ac.ir/article_2003.html?lang=fa
- رستم مراددوقزلو، حمیدرضا؛ قربانی، مهدی؛ حمیدرضا، ناصری؛ طویلی، علی؛ و جلیلیان، سارا، (۱۴۰۵). واکاوی ظرفیت سازگاری عشایر قشقایی در رویارویی با تغییر اقلیم در مرتع‌های میان‌بند شهرستان شیراز. مجله پژوهش‌های راهبردی در علوم کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۱(۱): ۷۷-۹۲. https://doi.org/10.22047/srjasnr.2025.524809.1132
- سازمان امور عشایر ایران، (۱۳۹۱). آئین‌نامه ساماندهی عشایر ایران. انتشارات آیندگان با همکاری سازمان امور عشایر ایران.
- صیادی، محمدرضا؛ فولادی دوقزلو، مهین؛ و عوض‌پور، لیلا، (۱۴۰۳). ارائهٔ مدل مفهومی تاب‌آوری نظام‌های اجتماعی- اکولوژیک ایل قشقایی در شهرستان آباده. حکمرانی منابع طبیعی، ۱(۲): ۱۳۵-۱۵۰. https://doi.org/10.22059/jnrg.2024.382117.1016
- عباس‌زاده، محمد، (۱۳۹۱). «تأملی بر اعتبار و پایایی در پژوهش‌های کیفی». جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۳ (۴۵): ۱۹-۳۴. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085745.1391.23.1.2.5
- قلی‌پور، سیاوش؛ مرادخانی، همایون؛ و سلیمانی، کاوه، (۱۴۰۱). تغییرات اجتماعی ایل ترکاشوند در بستر تاریخ معاصر. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۱(۲۱): ۱۴۱-۱۶۶. https://doi.org/10.22084/csr.2022.25390.2038
- کرمی، حمیدرضا؛ دریکوندی، فیروز، (۱۳۹۵). بررسی اثرات- اقتصادی- اجتماعی اسکان عشایر بر خانوارهای

اسکان‌یافته در استان لرستان. روستا و توسعه، ۱۹(۳): ۱-۲۴. https://doi.org/10.30490/rvt.2016.59468

- منصوری، فریبا. (۱۳۹۱). «بررسی تأثیرات طرح اسکان عشایر بر وضعیت اقتصادی-اجتماعی خانوارهای ایل قشقایی؛ (مطالعه موردی: کانون اسکان گودگپ در شهرستان شیراز)». پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد، دانشگاه بیرجند، دانشکده ادبیات و علوم انسانی (منتشرنشده).

- نظری، علی‌اشرف؛ و یزدان‌پناه، میلاد، (۱۳۹۸). ساخت سیاسی-اجتماعی ایل و بازنمایی سازوکارهای مشروعیت‌بخش قدرت: مطالعهٔ موردی ایل قشقایی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۲(۲): ۱۸۳-۲۱۰. https://doi.org/10.22035/jicr.2019.1893.2478

- نیازی، معصومه؛ فیض‌اللهی، علی؛ و رضایی‌نسب، زهرا، (۱۴۰۲). بازسازی معنایی تغییرات زیست‌جهان عشایری در گذار به زندگی شهری(مورد مطالعه: ایل خزل)، مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ‌نشینان، ۳(۱): ۱۴۷-۱۶۲. https://doi.org/10.22034/jsnap.2023.403661.1070

- هومن، حیدرعلی، (۱۳۹۸). راهنمای عملی پژوهش کیفی. چاپ هشتم، تهران: سمت.

References

- Abbaszadeh, M. & Abbaszadeh, M., (2012). Validity and reliability in qualitative researches. *Journal of Applied Sociology,* 23(1): 19-34. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085745.1391.23.1.2.5 (In Persian)

- Akujobi, C.T & Jack, J., (2017). Social Change and Social Problems. In: Abasiekong, E.M, Sibiri, E.A, Ekpenyong, N.S (eds.) *Major Themes in Sociology: An Introductory Text*. pp 491-526. Benin City, Mase Perfect Prints.

- Amiot, C. E., De la Sablonniere, R., Terry, D. J. & Smith, J. R., (2007). Integration of social identities in the self: Toward a cognitive-developmental model. *Personality and social psychology review,* 11(4), 364-388.https://doi.org/10.1177/1088868307304091

- Benet-Martínez V. & Haritatos J. (2005). Bicultural identity integration (BII): components and psychosocial antecedents. *J. Pers.,* 73: 1015–1050. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00337.x

- Blackwood L., Livingstone A. G. & Leach C. W., (2013). Regarding societal change. *J. Soc. Polit. Psychol.,* 1: 105–111. Https://doi.org/10.5964/jspp.v1i1.282

- Breakwell G. M., (1986). *Coping with Threatened Identities.* London: Methuen.

- Comte, A., (1929). *Système de politique positive* (Vol. 48). M. Giard & É Brière.

- Crockett L. J. & Silbereisen R. K. (Eds.). (2000). *Negotiating Adolescence in Times of Social Change.* Cambridge: Cambridge University Press.

- De la Sablonniere, R., (2017). Toward a psychology of social change: A typology of social change. *Frontiers in psychology,* 8: 397. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00397

- Durkheim, E., (2018). The division of labor in society. In: *Social stratification* (pp. 217-222). Routledge.

- Elliott, A. & Bryan, T., (2001). *Profiles in Contemporary Social Theory.* London and Thousand Oaks: Sage Publication.

- Feldman, M. W. & Laland, K. N., (1996). Gene-culture coevolutionary theory. *Trends in ecology & evolution,* 11(11): 453-457. https://doi.org/10.1016/0169-5347(96)10052-5

- Gholipour, S., Moradkhani, H. & Soleimani Shadrou, K., (2023). The Social Changes of the Turkashvand Tribe in the Context of Contemporary Gistory. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research,* 11(21): 141-166. https://doi.org/10.22084/csr.2022.25390.2038 (In Persian).

- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of The Theory of Structuration.* University of California Press.

- Goodwin, R., (2006). Age and social support perception in Eastern Europe: Social change and support in four rapidly changing countries. *British Journal of Social Psychology,* 45(4): 799-815. https://doi.org/10.1348/014466605X72144

- Greenfield, P. M., (2016). Social change, cultural evolution, and human development. *Current Opinion in Psychology,* 8: 84-92. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.10.012

- Hajinaseri, S. & Yazdanpanah, M., (2021). Sociological-institutional Explanation of Nomadic Education in Iran: Case Study Of Qashqai Tribe. *Politics Quarterly,* 51(2): 435-460. Https://doi.org/10.22059/JPQ.2021.83354 (In Persian)

- Heidari, A., Beheshti, S. S. & Naraghi-Manesh, M., (2023). Cultural-Psychological Factors Related to the Attitude Towards Social Transitions (Case Study of Second Secondary Students in Yasouj City). *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research,* 12(22): 41-72. Https://doi.org/10.22084/csr.2023.25472.2043 (In Persian)

- Hooman, H.A., (2019). *Practical Guide to Qualitative Research.* Tehran: Samt. (In Persian).

- Ilyas, S., (2026). The Nomadic lifestyle: a journey through tradition and freedom. *Qualitative Research Journal for Social Studies,* 1(4): 17-25. Https://doi.org/10.63878/qrjs1060

- Jahangiri, J. & Moradi, G., (2009). Analysis local and population treble system of Kohgiloye and Bouir Ahmad province and representation suitable model for permanent development in natural resources and systematize treble spatial. *Town and Country Planning,* 1(1): 89-120. https://jtcp.ut.ac.ir/article_20010.html?lang=fa (In Persian)

- Jost, J. T., Banaji, M. R. & Nosek, B. A., (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political psychology,* 25(6): 881-919.https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2004.00402.x

- Karami, H.K. & Derikondi, F., (2016). Investigation of Socio-economic Implications of Nomadic Settlement for Settled Households in Lorestan Province of Iran. *Village and Development*, 19(3): 1-24. https://doi.org/10.30490/rvt.2016.59468

- Laland, K. N., Odling-Smee, J. & Feldman, M. W., (2000). Niche construction, biological evolution, and cultural change. *Behavioral and brain sciences,* 23(1): 131-146. https://doi.org/10.1017/S0140525X00002417

- Leicht, K.T., (2019). *Social Change.* [online] Oxfordbibliographies.com. Available at: https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0047.xml [Accessed 16 Dec. 2019].

- Mansouri, F., (2012). "Investigating the effects of the nomadic settlement plan on the socio-economic

status of Qashqai tribe households; (Case study: Good Gap Settlement Center in Shiraz city)". Master's thesis, University of Birjand, Faculty of Literature and Humanities. (In Persian).

- Marquis, D. G., (1947). Psychology of social change. The Annals of the American Academy of *Political and Social Science,* 249(1): 75-80. https://doi.org/10.1177/000271624724900110

- Marx, K. & Engels, F., (2023). Manifesto of the communist party. In: *Social Theory Re-Wired* (pp. 128-135). Routledge.

- Nazari, A. & Yazdanpanah, M., (2019). Socio-Political Construction of Tribe and Representation of Legitimate Mechanisms of Power: Case Study of Qashqai Tribe. *Journal of Iranian Cultural Research,* 12(2): 183-210. https://doi.org/10.22035/jicr.2019.1893.2478 (In Persian)

- Neyazi, M., Feizolahi, A. & Rezaeinasab, Z., (2023). Semantic reconstruction of nomadic worldlife,s changes in the transition to urban life (A case study of Khezel,s tribe). *Nomadic Territory Planning Studies,* 3(1): 147-162. https://doi.org/10.22034/jsnap.2023.403661.1070 (In Persian)

- Odunike, B., (2014). *Social Change in Wahab.* E. O., Fadeyi, A. O. and Wusu, O. (2014) Essentials of Sociology: A Brief Introduction. Lagos State University, Nigeria.

- Ololube, P. N., Dudafa, J., Uriah, O. & Agbor, C., (2013). "Education for development; Impediments to the globalization of higher education in Nigeria". *International Journal of Educational Foundation and Management,* 1 (2): 109-130.

- Organization of Iranian Nomads Affairs, (2012). *Regulations for Organizing Iranian Nomads*, Aindegan Publications in cooperation with the Organization of Iranian Nomads Affairs.

- Pareto, V. & Zetterberg, H. L., (1991). *The rise and fall of elites: An application of theoretical sociology.* New Brunswick.

- Parson, T., (1951). *The Social Structure of Social Action.* New York, NY: McGraw-Hill.

- Parsons, T., (1966). *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives.* Prentice-Hall: Englewood Cliffs, N.J.

- Peterson, R. & Kern, R., (1996). Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review,* 61(5): 900–907. https://doi.org/10.2307/2096460

- Pinquart, M. & Silbereisen, R., (2004). Human development in times of social change: Theoretical considerations and research needs. *International Journal of Behavioral Development,* 28(4): 289–298. https://doi.org/10.1080/01650250344000406

- Pizer S. A. & Travers J. R., (1975). *Psychology and Social Change.* New York, NY: McGraw-Hill.

- Rahimi Jaberi, A., (2016). Historical Sociology of Family System in Qashqai Tribe. *Tahqiqāt-e Târix-e Eqtesâdi (Economic History Studies of Iran),* 4(2): 93-110. https://economichistory.ihcs.ac.ir/article_2003.html?lang=fa (In Persian)

- Reichers, A. E., Wanous, J. P. & Austin, J. T., (1997). Understanding and managing cynicism about organizational change. *Academy of management perspectives,* 11(1): 48-59. https://doi.org/10.5465/ame.1997.9707100659

- Rostam Morad Doghzlou, H. R., Naseri, H. R., Tavili, A. & Jalilian, S., (2026). Analysis of the Adaptive Capacity of Qashqai Nomads in Response to Climate Change in Rangelands of Shiraz County.

Strategic Research Journal of Agricultural Sciences and Natural Resources, 11(1): 77-92. https://doi.org/10.22047/srjasnr.2025.524809.1132 (In Persian)

- Runciman, W. G., (1966). *Relative Deprivation and Social Justice: A Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth-Century England.* Berkeley, CA: University of California Press.

- Sanzgiri, J. & Gottlieb, J. Z., (1992). Philosophic and pragmatic influences on the practice of organization development, 1950–2000. *Organizational Dynamics,* 21(2): 57-69. http//doi.org/10.1016/0090-2616(92)90064-T

- Sayadi, M. R., Fouladi Doqozlu, M. & Avazpour, L., (2024). Presenting a Conceptual Model of the Resilience of SocialEcological Systems of Qashqai Tribe. *Natural Resources Governance.* 1 (2): 135-150. http//doi.org/10.22059/jnrg.2024.382117.1016 (In Persian)

- Sidanius J. & Pratto F., (1999). *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression.* Cambridge: Cambridge University Press.

- Silbereisen, R. K. & Tomasik, M. J., (2010). Human behavior in response to social change: a guide to the special section. *Eur. Psychol.* 15: 243–245. https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000059

- Spencer, H., (1897). *The principles of sociology* (Vol. 1, No. 2). D. Appleton.

- Tajfel, H. & Turner J. C., (1986). The social identity theory of intergroup behaviour. in: *Psychology of Intergroup Relations,* eds Worchel S., Austin W. G. (Chicago, IL: Nelson-Hall): 7–24.

- Thomas, D. R. & Veno, A., (1992). *Psychology and Social Change: Creating an International Agenda.* Palmerston North: Dunmore Press.

- Wagner, Jr. C. A., (1948). "A Preliminary Study of Selected Cyclical Theories of Social Change: Spengler, Dwdon, Toynbee, Sorokin". Master's thesis, Fordham University.

- Wahab, E.O., Oyenuga, A., Isaiah, S. & Bhowmick. A., (2021). Social Changes and Education. In: *book: Foundations of Sociology of Education:* (pp.58-76), Lambert Academic Publishing, Berlin, Germany.

- Yembuu, B., (2016). Mongolian nomads: Effects of globalization and social change. *Everyday Knowledge, Education and Sustainable Futures: Transdisciplinary Approaches in the Asia-Pacific Region,* 89-105.